

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

518

שיחת רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • ואתחנן תשפ"א

גודל שחר העוסקים בתורה בבין הזמנים

אנו עומדים עכשיו בימי בין הזמנים, אחרי תשעה באב עד ראש חודש אלול, ובדרך כלל בבין הזמנים יש רפיון, ולומדים פחות תורה.

וכבר נאמר (תהלים קיט, קכו) "עת לעשות להשם הפרו תורתך", ופירשו בזה חז"ל (ירושלמי סוף ברכות) שבזמן שחשך תורה, הפרו תורתך – כשיש פחות תורה, זהו העת לעשות להשם, ואז מי שעוסק בתורה זכותו עצומה מאד, כי בזמן שיש רפיון, יש סיבה שקשה ללמוד, ואם מתגברים ועוסקים בתורה למרות הקושי, זה דבר מיוחד וזכות עצומה מאד.

ואמרו בירושלמי שם שמי שלומד תורה בזמן כזה, נוטל שכר כנגד כולם. בזמן שרבים לא עוסקים בתורה, מי שכן עוסק בתורה, יש לו שכר כמו שהיה מגיע לכולם אם הם היו עוסקים בתורה. והטעם בזה כנ"ל, מפני שזה יותר קשה, ולפוס צערא אגרא (אבות ה, כג), כי מדוע יש רפיון? מפני שזה זמן שקשה ללמוד, ומי שמתגבר ולומד למרות הקושי זכותו גדולה מאד.

שכר אברהם אבינו והשפעתו על דורו

ושנינו בפרקי אבות (ה, ב) "עשרה דורות מאדם ועד נח להודיע כמה ארך אפייס לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול", היינו שכל הדורות מבריאת העולם עד נח היו מכעיסין ובאין, בעבודה זרה, ובעוד דברים, כמו שכתוב (בראשית ו, יב) "כי השחית כל בשר דרכו על הארץ", וגם בין אדם לחברו כמו שכתוב (שם יג) "כי מלאה הארץ חמס מפניהם", ולכן הביא הקב"ה עליהם את מי המבול, כי אם עשרה דורות מכעיסין ובאין, אי אפשר שהעולם ימשיך להתקיים כך, ורק נח ומשפחתו שהיו צדיקים, הם יינצלו ואחר כך יהיה עולם חדש, אבל כל הדור אינו יכול לחיות ואין לו זכות קיום, כי היו מכעיסין ובאין, וזהו חילול השם.

אבל אחר כך היו עוד עשרה דורות מנח ועד אברהם, שגם הם היו מכעיסין ובאין, ואצלם כבר לא היה מבול, אלא "בא אברהם אבינו וקיבל שכר כולם" כדאיתא במשנה שם, והיינו שאברהם אבינו החזיר בתשובה את בני דורו, כמו שכתוב (שם יב, ה) "ואת הנפש אשר עשו בחרן", ופירש רש"י אשר עשו בחרן – שהכניסו תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרי מגיירת הנשים, ע"כ, והשפיע והחזיר בתשובה את כל העולם, כמו שכתוב (שם כג, ו) "נשיא אלוקים אתה בתוכנו" – שכל העולם קיבלו השפעה ממנו, ומפני שהוא החזיר בתשובה קיבל שכר כולם.

וביארנו המפרשים (עין מכתב מאלהו) כי "שכר כולם" היינו השכר שהיה מגיע לכולם אם הם היו צדיקים, והרי עשרה דורות אם היו כולם צדיקים היה מגיע להם שכר גדול מאד, ואת כל השכר הזה קיבל אברהם, כיון שהוא תיקן את כל הפגם שהיה בבריאה, ותיקן את כל החילול השם שהיה, על ידי שעשה קידוש השם, ולכן מגיע לו שכר כולם, עבור זה שהחזיר בתשובה.

ואילו על נח כתוב שהוא לא הצליח להחזיר בתשובה את בני דורו, ולכן נקרא המבול על שמו, כפי שמזכירים בהפסטר נח (ישעיה נד, ט) "כי מי נח זאת ליי", ושמעתי פעם ממרן הרב מפוניבז' זצ"ל שהביא מחז"ל בזה (עין זוהר פרשת נח) כי הטעם שנקרא המבול 'מי נח', הוא מפני שנח אשם בזה, שלא הצליח למנוע את המבול, ואילו אברהם אבינו כן הצליח, שהחזיר בתשובה את בני דורו, אבל נח לא הצליח, ולכן נקרא המבול על שמו.

השפעה על אחרים – לזכות ולחובה

ונמצא כי אברהם אבינו זיכה את הרבים בזה שהחזיר בתשובה את כל הדור, וידוע שמי שמשפיע ומזכה את הרבים, כל המעשים הטובים שעושים המושפעים נזקקים לזכותו, ונחשב כמו שהוא עשה אותם.

וזהו שאמרו חז"ל (אבות ה, יח) על משה רבינו "משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו", היינו שמשנה רבינו 'זכה' – היו לו הרבה זכויות, וגם 'זיכה' את הרבים, וממילא 'זכות הרבים תלוי בו', היינו שכל המעשים הטובים שהרבים עושים מכוחו, שייכים לו, ונחשב כאילו שהוא עושה אותם.

ולכאורה וכי חסרות לו זכויות למשה רבינו? ולשם מה הוא צריך עוד תוספת זכויות מחמת מעשי הרבים? אבל האמת היא, שעם כל העולם הבא שיש למשה רבינו, מה שאינו יכולים לשער, עם כל זה עדיין יש מקום להוסיף עוד עולם הבא, משום שאין סוף לתענוגי העולם הבא, כי העולם הבא הוא תענוג ש"עין לא ראתה" (ישעיה סד, א), ואמרו בגמרא (ברכות לד, ב) שאפילו הנביאים לא יודעים ואין להם מושג מה זה העולם הבא, שהוא תענוגים שאין להם סוף, וכל הזמן נוספים עוד ועוד תענוגים שאינם נגמרים.

וזהו שאמרו כי משה רבינו על ידי הזיכוי הרבים, 'זכות הרבים תלוי בו', ויש לו זכויות לתענוגי העולם הבא כאלה שאין לשער, כי כל המעשים הטובים שעושים הרבים, והיינו כל אחד ואחד מאיתנו, מה שאנחנו עושים, וכל הדורות ממש רבינו עד עכשיו, ומה שיהיה הלאה, כל המעשים הטובים הללו נחשבים כאילו שהוא עשה אותם, וזוכה בעבורם לתוספת תענוגי העולם הבא.

ומאידך אמרו באבות שם שגם ההפך "ירבעם בן נבט חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו", והיינו כיון שהוא החטיא והכשיל את כל ישראל, חטא הרבים תלוי בו, וכל החטאים שהוא השפיע והחטיא את הרבים, שייכים לו ונזקפים לחובתו כמו שהוא עשה, ומחמת זה יש לו גיהנום שאין לשער [ועיין ר"ה י"ז א' ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחבריו יורדין לגיהנום ונידונין בה לדורי דורות וכו' גיהנום כלה והן אינן כלין].

ההבדל בין יהודי לגוי בטבע הנפש

ואמנם אף על פי כן הוא יהודי ולא גוי, וגם בגיהנום ניכר הבדל בין יהודי לגוי, כמו שמצינו בגמרא (גיטין נ, ב) מעשה באונקלוס שהעלה בכשפים את בלעם וטיטוס ואת פושעי ישראל דהיינו אותו האיש הנוצרי, וביקש שיאמרו לו מה נעשה בעולם האמת, וכולם אמרו לו שישאלם הם הכי מאושרים שם, ושאל אותם אם כן מה לעשות, האם כדאי להתגייר? והשיב לו אותו האיש, כי אמנם כן, כדאי לו להתגייר ולעשות מעשים טובים ויזכה בזה, אבל בלעם וטיטוס אמרו לו ההפך, שיעשה צרות ליהודים ואז הוא יהיה לראש, כמו שכתוב (איכה א, ה) "היו צריה לראשי" – שכל המצר לישראל נעשה ראש.

ושמעתי ממו"ר הגה"צ ר"א"א דסלר זצ"ל שדיבר על זה פעם, כי רואים מכאן שהנפש של האדם, גם לאחר שהיא כבר בלי גוף, עדיין טבע הנפש קיים, ונשארים בו המידות כפי שהיה בחיים חיות, ולכן אותו האיש, כיון שהוא היה יהודי ולא גוי, נשאר בו טבע של אהבת ישראל, ומחמת זה אמר לאונקלוס שכדאי לו וטוב לו להתגייר ולעשות מצוות, ועל ידי זה יהיו לו חיים מאושרים בעולם הבא ובעולם הזה, אבל בלעם וטיטוס אמרו הפוך, שלא יתגייר אלא יעשה צרות ליהודים ויהיה לראש, כי כך הטבע של גוי, וזה ההבדל בין גוי ליהודי.

וכבר דיברנו בעבר שיהודי יש לו אופי אחר מאשר לגוי, וכן אמר לי אדם שנוסע הרבה לחוץ לארץ, ומכיר הרבה יהודים וגויים, שרואים את ההבדל, שיהודי וגוי זה אופי אחר לגמרי, והוא מצד קדושת הנשמה.

רחמים על הבריות זכות לזיכוי הרבים

ועל כל פנים אמרו באבות שם כי משה רבינו תחילה 'זכה' בעצמו, עם זכויות קודמות שהיו לו, ובזכות זה אחר כך 'זיכה' את הרבים, וכבר הארכנו במקום אחר מה הן הזכויות הקודמות שהיו למשה רבינו, שבזכותן זכה לקבל תורה מסיני ולכל הדרגות שהיו לו.

והבאנו בזה מה שאמרו במדרש (שמות רבה ב, ב) כי כשהיה משה רועה את צאנו של יתרו חותנו במדין, פעם אחת ברח שם מן העדר, ומשה שהיה השומר, נתחייב בשמירתו, ורץ אחרי השה לתפוס, והשה ברח הלאה עד שהגיע למקום מים ועמד לשתות שם, ואמר משה רבינו לשה, אם כן סימן שברחת מפני שהיית צמא, ואני לא ידעתי מכך, ועכשיו בודאי התעייפת, לכן אקח אותך על הכתפיים כדי שתוכל לנוח. ובה 'זכה', בזכות שהיה מרחם על הבריות!

והיינו לא רק שלא לצער, אלא גם לרחם, אפילו על בעלי חיים. זו הייתה הזכות הקודמת של משה רבינו, וכדאיתא במדרש שם שהקב"ה אמר לו "יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך, חייך אתה תרעה צאני ישראל".

ועוד אמרו שם גם על דוד המלך, במה זכה להיות דוד המלך, והוא שם מה שנאמר בתהלים (עח, עא) "מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו", ו'עלות' היינו הצאן החלש שאין לו כוח, ואמרו כי כשהיה דוד רועה את צאנו של ישי אביו, הוא היה דואג לצאן, שהחלשים שיותר קשה להם לאכול, יקבלו לאכול לפני החזקים, כדי שיאכלו את מה שיותר קל בשבילם, וכל אחד מהצאן יוכל לאכול את מה שהוא צריך.

וכשראהו הקב"ה נוהג כך עם הצאן, אמר "מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כוחו יבוא וירעה בעמיו", ובה זכה להיות דוד המלך, שבו חותמים מן דוד (עין פסחים קיז) וזכה למלכות דוד עד סוף כל הדורות, בזכות הרחמים על השה, כי אלו הן הזכויות, מידות טובות ורחמים על הבריות.

ומובא עוד בגמרא (ב"מ פה, א) מעשה עם רבינו הקדוש, ששפחתו ראתה בבית בעלי חיים קטנים ורצתה לטאטא אותם, אך הוא אמר לה שלא לעשות כן, מפני שכתוב (תהלים קמה, ט) "ורחמי על כל מעשי" – לא לצער בעלי חיים, וקיבל

שכר על זה, כדאי שתאמר שם שזכות זה נסתלקו הייסורים שסבל מהם שנים רבות, ושם הרי מדובר לענין **שלא לצער**, ואילו במשה רבינו דוד המלך זה עוד יותר, גם **לעשות חסד וטובה**, להיטיב עם בעלי חיים, ולא רק שלא לצער.

גם אברהם אבינו זכה בהטבתו לבריות

ואף אברהם אבינו זוכה לזכות את דורו, זהו בזכות מידת החסד וההטבה והרחמים שהיו לו, ולכן הוא היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים, ראשית מצד כבוד שמים שיש בזה, אך גם מתוך אהבת הבריות! לעשות חסד עם הבריות ולהיטיב עמהם לגייר אותם כדי שיחיו חיים טובים, וזהו זיכוי הרבים לטובתם – לזכות אותם, וגם להשפיע זכויות לכל העולם, וכנ"ל שהוא הציל את כל דורו בזה, שזיכה אותם ברוחניות.

ובזכות זה זכה שנאמר בו "נשיא אלוקים אתה בתוכנו", שהיה מפורסם ונערץ בכל העולם, וכל העולם העריצו והחשיבו אותו, וקיבלו השפעה ממנו, והשפיע השפעה גדולה של זיכוי הרבים, את הנפש אשר עשו בחרן.

וגדולה מזו רואים באברהם אבינו, שגם עם אנשי סדום, שהיו רעים וחטאים להשם מאוד, עם כל זה לימד עליהם זכות, וביקש רחמים עבורם, אולי ימצאו בהם עשרה צדיקים, ונתכוון שאם יהיו בהם עשרה צדיקים, אזי הצדיקים ישפיעו עליהם שיחזרו בתשובה, ולמרות שהם עתה רשעים, ביקש רחמים עליהם, אולי יחזרו בתשובה [נמוכא במדרש (בראשית רבה מט, ט) שהקב"ה אמר לו על זה "אברהם, אהבת צדק ותשנא רשע, אהבת לצדק את בריותי, ותשנא רשע, מאנת לחייב, על כן משחך אלוקים שמן ששון מחברך].

תפילה על רוחניות לעצמו ולאחרים

וכן מובא בגמרא (ברכות ז, א) מעשה עם רבי מאיר שהיו לו שכנים בריונים שעשו לו צרות, ומתחילה חשב רבי מאיר לבקש רחמים שימותו, אבל ברוריה אשתו אמרה לו שהרי כתוב (תהלים קד, לה) "יתמו חטאים" – ולא חוטאים, וצריך לבקש רחמים שיחזרו בתשובה, וקיבל רבי מאיר את דבריה, וביקש רחמים עליהם שיחזרו בתשובה, והם אכן חזרו בתשובה, והיינו כי יש כוח בתפילה על רוחניות של אחרים, שיחזרו בתשובה.

והרי ידוע מרבי ישראל סלנטר שאמר כי בדוק ומנוסה שתפילה על רוחניות עוזרת, וכבר אמרו כן בגמרא (ברכות ג, א) על הפסוק "הרחב פיך ואמלאהו" (תהלים פא, יא) – ההוא בדברי תורה כתוב, והיינו **שבדברי תורה, ברוחניות, הרחב פיך ואזי אמלאהו, אם רק תבקש – תקבל, תתפלל ותקבל רוחניות! ורק צריך לבקש ולהתפלל, ואם זה באמת אכפת לך וכואב לך ואתה מבקש רחמים, יהיה לך סייעתא דשמיא**.

ואמנם זוהי מדרגה, **שבאמת יכאב לאדם על הרוחניות, ולא יסתפק ברוחניות שכבר יש לו, אלא ירצה להוסיף עוד יותר, יותר רוחניות ויותר קרבת אלוקים, ואם רוצים את זה בכל הלב ומבקשים רחמים אזי יש סייעתא דשמיא**, כאמור הרחב פיך ואמלאהו, בדברי תורה.

היחס לגזירות השלטון בתקופתנו

והנה בתקופה הזאת יש בשלטון כוונה לגזור גזירות על הרוחניות, גזירות להיות ככל הגויים בית ישראל, ומבקשים לגזור על הרבה עניינים, שלא יוכלו לעסוק בתורה, ועל כשרות, ועל גירות, ועוד הרבה דברים, ויש שתדלנים שעוסקים בזה, אמנם העיקר תלוי בזכויות, וצריכים זכויות!

ואותם אנשי שלטון לא מבינים שכל זכות הקיום בעם ישראל זה רק התרי"ג מצוות, ובאמת כתוב בספרים (ראה בהקדמת הגר"י עמדין לסידורו בית יעקב) שאם מתבוננים על מצב עם ישראל אחרי החורבן, אחרי חורבן בית שני, שכבר אין מדינה, ונמצאים בגלות, מפורז ומפורד בין העמים, מפורזים בכל העולם, מפורזים ואין מדינה, כולם בגלות, ומחזיקים מעמד אלפי שנים, וכי זה מובן בדרך הטבע?! הלא בודאי רואים בזה את ההשגחה, וההשגחה תלויה בזכויות.

ויתירה מכך כתב בחובות הלבבות (שער הבחינה פ"ה) שרואים את ההשגחה שגם בגלות עם ישראל חי חיים טובים, ולפעמים החיים של היהודים אפילו יותר טובים משל הגויים, ורבינו תם היה מלווה בריבית לגויים (ענין תוס' ב"מ ע, ב, ד"ה תשיך), וחיים יותר טוב מאשר הגויים, בגלות! בלי מדינה! וסובלים גזירות בגלות, אך על כל פנים מתקיימים ומחזיקים מעמד.

ובכל שנות הגלות היו גזירות, ולא היה שוויון זכויות ליהודים, במשך שנים רבות בחוץ לארץ לא היה שוויון זכויות, ורק מאוחר יותר בצרפת ובאמריקה התחילו קצת לתת שוויון זכויות, אבל ברוסיה למשל, לפני מלחמת העולם הראשונה, שאז הייתה ממלכת רוסיה על שטח ששית מהעולם, **היו גזירות על היהודים, וגזרו כל מיני גזירות, אבל עסקו בתורה והחזיקו מעמד! שלא כדרך הטבע! וזהו זכות הקיום, בהשגחה ובנס גלוי, בלי מדינה**.

לכן עכשיו שרוצים לגזור גזירות, אלו העוסקים לגזור גזירות לא מבינים את זה, אבל אנחנו מה עלינו לעשות כנגד הגזירות? אמנם כן יש שתדלנים, אבל זה לא העיקר, אלא צריכים זכויות!

רק זכויות מעבירין רוע הגזירה

והזכויות הם כפי שאומרים בימים נוראים "ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה", ראשית צריכים תשובה, על כל העניינים הרוחניים, תשובה על תורה, ועל עוד דברים, כגון תפילה, שתהיה יותר בכוונה.

ותשובה על תורה היינו להוסיף יותר תורה, **עוד משהו תורה! עוד כמה דקות לעסוק בתורה, כל אחד לפי כוחו אפשר להוסיף משהו, ואפילו דקה אחת, אין לשער מה זה דקה אחת של תורה**. ובקלם דיברו כעין זה על מעלת עניית אמן, שאין לשער גודל השכר ומה שמרוויחים בעניית אמן אחד, מילה אחת של אמן, מה מרוויחים מזה ומה שזה משפיע בעולמות העליונים. **ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, רק עם זכויות! ומהזכויות תבוא הישועה**.

לכן כל אחד יראה מה שהוא יכול להוסיף, משהו תורה, כמה שאפשר, ואגב יש לדעת כי גם אל"ף בי"ת זה דברי תורה, ומלמד בחיידר שמלמד לילדים אל"ף בי"ת, הוא מזכה את הרבים בתורה, כי זה תורה, וזה גם היסוד לכל ההמשך, ואחר כך לומדים קריאה, וחומש ומשנה וגמרא, אבל היסוד מתחיל מאל"ף בי"ת, וזה גם כן דברי תורה, וכן בתפילה, כל פרק בתהלים הוא תפילה, וכל אחד מה שיכול להוסיף לפי כוחו, זה 'תשובה'.

והדרך לתשובה היא על ידי לימוד ספרי המוסר, ואמנם אם זה משעמם זה לא משפיע, אבל יש הרבה ספרי מוסר שמעניינים ומשפיעים, ובפרט הספרים המפורסמים: מסילת ישרים, חובות הלבבות, שערי תשובה, וארחות צדיקים, ויש עוד ספרים, כגון נפש החיים, אך הוא קצת יותר קשה, וכהנה יש ספרי מוסר רבים שנותנים חיזוק, והם דרך בטוחה להצלחה.

וכן 'צדקה', ידוע שמי שנותן חומש לצדקה, מצליח וחי חיים טובים ומאושרים, ובספר 'אהבת חסד' למרן החפץ חיים האריך בכל הפרטים האידך להתנהג עם צדקה ועם חומש, ובדוק ומנוסה שזה נותן הצלחה וחיים מאושרים.

ויש עוד ספר ממרן החפץ חיים 'תורת הבית' ובו האריך בדרכים ועצות האידך לעסוק בתורה, וכיצד לנצל את הזמן באופן שלא יהיה ביטול תורה.

ובכלל, ידוע שכל הספרים של החפץ חיים, דברי המוסר של החפץ חיים, משפיעים השפעה שאין לשער, ויש ממנו ספרים רבים, כגון 'שמירת הלשון', שמלמד ההלכות המבוארות בספר חפץ חיים, כתב חלק נוסף שמירת הלשון עם דברי חיזוק להיזהר מלשון הרע, וכן ספר 'שם עולם', ועוד ספרי מוסר רבים שחיבר, וכל ספריו משפיעים מאוד, כידוע.

אם כן יש לנו עצות להוסיף זכויות לחיים טובים ומאושרים, ובעזרת השם נזכה כולנו להתחזק בכל מה שצריך חיזוק ולזכות לכל מה שצריך.

מדברי רבינו שליט"א בשיעור היומי בישיבה לפני בין הזמנים. יום חמישי ו' אב

כשעומדים לפני בין הזמנים, צריכים לדעת לסדר, שבין הזמנים יהיה מנוצל עם סדר, ולא לבזבז את הזמן, ואמנם בין הזמנים הוא זמן למנוחה, אבל לא לפריקת עול, וכבר אמרו 'עבדא בהפקרא נחא ליה', ולא זו הדרך, לכן צריכים שיהיה סדר יום מסודר, לנצל את הזמן, בלי מתח, בצורה רגועה ביישוב הדעת. והכללים בזה הם:

- א. לקבוע את הזמן שרוצים ללמוד בו, שזה הזמן שלומדים, מכאן עד כאן, בלי נדר כמובן, והכל בסייעתא דשמיא, הכל בעזרת השם, שמקוים שהזמן הזה הוא הזמן שיהיה קבוע ללימוד.
- ב. לקבוע מקום היכן ללמוד, שיהיה במקום קבוע, קבוע מקום לתורתו, ובדרך כלל בבית קשה ללמוד, וצריכים מקום אחר, בבית כנסת או בישיבה, וצריכים שיהיה מקום קבוע מוחלט לפני בין הזמנים, שזהו המקום שלומדים בו.
- ג. להחליט מראש על דבר קבוע מה ללמוד, כי לפעמים מתחילים לחשוב מה ללמוד ועד שמחליטים הזמן עובר, לכן יש להחליט על זה לפני בין הזמנים.
- ד. ללמוד מה שלבו חפץ, והכי טוב אם אפשר לגמור את המסכת, ואפילו גמרא עם רש"י זה גם טוב, וגם חשוב מאוד לחזור, חזרה, ועל כל פנים שיהיה כפי מה שלבו חפץ.
- ה. האם ללמוד עם חברותא או בלי חברותא, הכל צריך להיות מסודר ומוחלט לפני בין הזמנים, כדי שלא יתבזבז הזמן.

הדרכה לבן ישיבה

דברים שנשא רבינו שליט"א בשיחה מיוחדת לאלפי מסיימי הישיבות לצעירים
בכינוס השנתי שעל ידי 'דרשו'. יום חמישי כ"ח תמוז

אמנם יש יצר הרע של 'ריבוי' שיחה, שמדברים דברים בטלים לפני השינה, וברוב דברים לא יחדל פשע, ומחמת זה גם הולכים לישון מאוחר, ואפילו מי שלומד עד מאוחר, אם בגלל זה למחרת הוא יהיה עייף בתפילה זה כבר לא כדאי, וכשמזדרז לישון בזמן זוהי גם כן עבודת השם כמו שכתב הרמב"ם.

שימוש חכמים וחזרת השיעור

יש עוד דבר שנוגע לתלמידים, ענין שימוש חכמים, לדבר מה שיותר עם הרבנים, על כל מה שלא מובן, כל קושיא או חוסר הבנה, לדבר עם הרבנים של הישיבה, ואז יש שימוש חכמים.

ובאבות פ"ו בארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, מוזכרים שלושה עניינים: 'שימוש חכמים', 'דיבוק חברים', ו'פלפול התלמידים', וכפי שאמרנו כשחוזרים בחברותא על השיעור זהו דיבוק חברים, ויש בזה תועלת גם להבנה.

וכן אמרו (תענית ז, א) הרבה למדתי מרבתי, ומחברי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולם, וצריך ביאור האידן זה יכול להיות, ואמנם מובן שהרבה למדתי מרבתי, אבל כיצד יתכן מחברי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולם? והביאור בזה כי אמנם את הידיעות בודאי מקבלים מהרב, אבל ההבנה בשעת השיעור מבינים רק הבנה שטחית, ועדיין אין זה עומק ההבנה האמיתית, ורק כשחוזרים על השיעור בדיבוק חברים, אז ההבנה היא עם יותר בהירות וכבר מבינים את עומק הדברים, וזהו הדיבוק חברים.

וכל זה נוגע למעשה עכשיו, כשעוברים לשיבות גדולות, ובאלול נכנסים לשיבה גדולה, צריכים לחזור על השיעור בדיבוק חברים, שזה מוסיף בהירות בהבנה, יותר מרבתי!

מתלמידי יותר מכולם – עם החברותא!

ומתלמידי יותר מכולם? היינו מפני שהתלמידים שואלים שאלות שהרב לא חשב כלל עליהם, וצריך לענות ולהסביר להם, ועל ידי כך הדברים מתבררים אצלו ביותר, אך באמת שייך תלמידי ורבתי גם בין שנים שלומדים חברותא, שאם האחד מוכשר ובעל הבנה יותר מחברו, הוא יכול להיות כמו 'רב' לחברו, והחבר יהיה כמו 'תלמיד', ואז יש ביניהם שימוש חכמים ופלפול התלמידים, ואם הם שווים בכישרון אזי זהו דיבוק חברים, וכך יכול להיות בתוך ציבור את כל הדברים, מרבתי, מחברי ומתלמידי.

והטעם שמתלמידי יותר מכולם, מלבד שכן דרך הטבע, שעל ידי התלמידים מתבררים הדברים לרב בעצמו, הרי זה גם בהשגחה, בזכות שהוא עוזר ומלמד לתלמיד, כי הכל תלוי בזכויות! ובזכות שהוא מלמד, זוכה לסייעתא דשמיא להבין בעצמו מידה כנגד מידה.

מן השמים מכוונים כל אחד לשיבה הטובה לו

וכן הכלל בכל העניינים, שהכל בידי שמים, כל מה שקורה, בין אם זה קושי ובין אם זה דבר טוב, מן השמים עושים את זה, וכל דעביד רחמנא לטב עביד, גם קושי הוא לטובה, ומה היא הטובה? איננו יודעים, וצריכים להאמין שזה לטובה, ואיננו יודעים מדוע, אבל זה לטובה! ואפשר על ידי התבוננות למצוא את המידה כנגד מידה, אבל על כל פנים ברור שזה לטובת האדם.

ולכן יש עוד דבר הנוגע לזה, כשיש שאלה לאיזו ישיבה ללכת, לפעמים רוצים ללכת לשיבה מסוימת, אך לא מקבלים אותה, וצריך לדעת כי אם ינסה לעשות לחץ, לדרוש ולהלחץ בכוח שיכניסו אותו, הוא לא יצליח שם, כיון שזה לא מה שרצו מן השמים, ואם מן השמים מעבירים, סימן שזה לא כדאי!

כך בישיבות וגם בסמינרים אותו הדבר, מן השמים נותנים לכל אחד את מה שלטובתו, ומכוונים אותו למקום הטוב שבבילוי, ולעשות מאמצים נגד מה שנותנים בשמים? נגד מה שלטובתו! הרי לא יתכן דבר כזה.

ולפעמים ישנם קשיים, ואזי כדאי להתייעץ עם מישהו האידן לצאת מן הקשיים, ויש כאלה שיש להם סייעתא דשמיא לייצץ.

לא כדאי להחזיק טלפון בכיס

יש עוד דבר שיש כיום, טלפון בכיס, שאמנם הטלפון כשר ואין בו דברים אסורים, אבל הוא גורם בטלה, להתקשר למשפחה ולחברים, וגם יכולים לבוא מזה ללשון הרע ורכילות, ולכן לא כדאי להחזיק טלפון, כי זה גם גורם בטלה, וגם יכול לגרום לעוד דברים גרועים.

ואם יש געגועים לבית, הרי במשך הזמן הגעגועים עוברים, והם קשיים שעוברים, והכל ניסיונות, כל קושי הוא ניסיון ואחר כך הקושי עובר.

כיצד לקנות שם טוב בחברה

יש עוד ענין שצעירים רוצים לקנות 'שם טוב' בחברה, על ידי איזה פעולות והשתדלות, שיהיה לו שם טוב, אבל זה לא שייך על ידי השתדלות, וזהו רק יצר הרע, וכבר אמרו (עדות ה, ז) 'מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך', הכל לפי המעשים, אם אתה עושה מה שאתה חייב אזי יהיה לך שם טוב, ואם אינך עושה מה שאתה חייב יהיה שם רע, והכל בידי שמים.

להיזהר מריבוי דברים בטלים

עכשיו זהו הזמן שעוברים משיבה קטנה לשיבה גדולה, מסיימים שיעור ג' בשיבה קטנה, ובאלול מתחילים ישיבה גדולה. ובמעבר בדרך כלל יש קשיים, כגון געגועים, שמתגעגעים לבית, כי בשיבה קטנה עדיין נמצאים בבית, ובשיבה גדולה כבר נמצאים מחוץ לבית, וגם יש חברים חדשים, שרוצים להכירם, ויש סקרנות להכיר את החברים החדשים ולהתחבר איתם, והדברים האלו גורמים בטלה, געגועים גורמים בטלה, וגם עם החברים החדשים יש דברים בטלים, כי יש סקרנות ורצון להתחבר, ובאים לידי בטלה.

ושנינו באבות פרק ששי שהתורה נקנית 'במיעוט שיחה', וידוע בשם הגר"א שהכוונה בזה שצריכים מעט שיחה בדברים בטלים, ולא הרבה, אבל קצת מוכרחים, כי זו המציאות וכך הטבע שאדם זקוק לזה, ומעשה שהיה בתלמיד צעיר בשיבה שהחליט שלא לדבר דברים בטלים כלל, ואחר כך ניגש אלי ואמר שאינו מחזיק מעמד בזה, והוא מרגיש לא טוב מכך, כי באמת צריך מיעוט שיחה, ויש הכרח במיעוט שיחה כמו שאמר הגר"א.

אבל רק מיעוט, ולא ריבוי שיחה, ואם יש ריבוי שיחה זה כבר בטלה, וגם כתוב (משלי י, יט) 'ברוב דברים לא יחדל פשע', שאם מדברים יותר מדי, באים מזה גם ללשון הרע ורכילות, שהם דברים שעלולים להיכשל בהם.

גם בלב לדון לכף זכות

ומלבד הזהירות הנצרכת בדיבור, יש ענין גם בלב לדון לכף זכות, ואם רואים ביקורת על משהו, אפילו אם לא מדברים עליו, צריכים גם בלב לחשוב עליו זכות, כי יכול להיות שהמציאות אחרת והוא זכאי.

ובגמרא בשבת דף קכ"ז הובא מעשה באדם אחד שעבד אצל בעל הבית במשך שלוש שנים, ולפני יום טוב ניגש לבעל הבית וביקש ממנו שייתן לו את שכרו המגיע לו, ואמר לו בעל הבית: אין לי לשלם, והציע לבעל הבית שישלם לו בדברים אחרים שיש לו, כגון קרקע או פירות, אך בעל הבית אמר אין לי, והוא ראה שיש לבעל הבית את כל הדברים שביקש, אבל דן אותו לכף זכות, ותלה שיש כל מיני סיבות רחוקות שאינו יכול לתת לו מזה, ולבסוף נתברר שאכן כל הסיבות שחשב היו נכונות, ובאמת כך היה.

ומובא שם בגמרא, שבעל הבית אמר לו "ואתה כשם שדנתי לזכות המקום ידין אותך לזכות", כך לשון הגמרא, שכן אמר בעל הבית לפועל, ואם הגמרא מביאה את זה, סימן שזה דבר אמיתי, שכן האמת, שמי שדן את חברו לכף זכות, אפילו בדבר שלא מסתבר כלל ללמד זכות, אבל יכול להיות זכות, שבאמת אין כאן פשע, ויכול להיות שהוא אנוס, מי שדן בזה את החבר לכף זכות, זוכה בזכות זה שמן השמים ידונו גם אותו לכף זכות, מידה כנגד מידה!

והרי עם מידת הדין מי יצדק לפניך בדין, כי מי האדם שייצא ידי חובתו בכל רגע בחיובים המוטלים עליו, בחובת הלבבות וחובת הדיבור וחובת המעשים, הרי זה קשה, ומי יצדק לפניך בדין, אבל כשהוא דן אחרים לכף זכות הוא זוכה שבשמים ידונו גם אותו לכף זכות, ולמדו עליו זכות שזה קשה לו והוא אנוס ואינו יכול, מידה כנגד מידה כמו שהוא מלמד זכות על אחרים, ולכן זה כדאי מאד, לדון כל אדם לכף זכות.

בהירות ההבנה על ידי חזרות

והנה כשבאים משיבה קטנה לשיבה גדולה, זה כבר סדר אחר של לימוד, כי בשיבה גדולה צריכים לבד להכין את הסוגיות, ואילו בשיבה קטנה מסבירים כל דבר בשיעור, ויש מקומות שהתלמיד קורא והרב מסביר, ועל כל פנים עוזרים לו, אבל בשיבה גדולה צריך לבד להכין את הגמרא, כדי שיוכל להבין את השיעור, ולהכין לבד גמרא רש"י ותוספות זה לא פשוט.

והעצה לזה כפי שידוע ובדוק ומנוסה, להתחיל בפעם הראשונה ללמוד את הגמרא רק עם רש"י בלי תוספות, ולמחרת לחזור עוד פעם עם הרש"י, ורק כעבור עוד יום, ביום השלישי, לחזור שוב גם עם התוספות, וביום רביעי לחזור עוד פעם עם התוספות, וכך הכל יוצא ברור ומובן, כי כל חזרה מוסיפה גם בפשט וגם בהבנה, וזה דבר ידוע שהחזרה מוסיפה גם הבנה.

וזוהי **ההכנה לשיעור**, שחשוב שתהיה בכמה ימים, בכל יום חזרה נוספת, ועל ידי החזרה בכמה ימים מקבלים בהירות בהבנת הדברים.

ולאחר השיעור צריכים גם **לחזור על השיעור**, וחזרה זו צריכה להיות מיד באותו היום של השיעור, אחרי הצהריים או בסדר שלישי, ועל כל פנים באותו היום, לחזור על השיעור, והחזרה מוסיפה בהירות, שמבינים יותר מאשר בשיעור, על ידי החזרה בדיבוק חברים.

עבודת השם בשינה בזמן

ועוד דבר חשוב, ללכת לישון בזמן, כדי שמחר יהיה רענן ולא יהיה עייף, ויקום לתפילה בזמן, שירגיש טוב והשכל יהיה בהיר. והרמב"ם בהלכות דעות (ג, ג) כתב שמי שהולך לישון לשם שמים אזי הוא עובד השם במה שהוא יושן, והשינה שלו היא עבודה למקום, כי הוא יושן לשם שמים, לצורך עבודת השם למחר, וגם השינה היא עסק במצוה.

חשיבות קביעות לימוד המוסר

ועוד דבר חשוב לצעירים, סדר המוסר בשישיבה. ובאמת זה נוגע לא רק לבחורים, אלא גם לכל אחד ואחד זה חשוב, לקבוע זמן ללימוד יומי בספרי המוסר, והנה לימוד משמעם אינו משפיע, ולכן צריכים ללמוד בספר מוסר שמעניין, ובצורה שמעניינת, וישנם ארבעת ספרי המוסר המקובלים: חובות הלבבות, שערי תשובה, מסילת ישרים, וארחות צדיקים, שיש בהם הרבה דברים שמעניינים, וכל אחד ילמד במה שיותר מעניין אותו, ומה שמעניין משפיע, ואמנם אין זה משפיע מיד, אבל במשך הזמן זה משפיע.

וסדר המוסר בשישיבה אינו מידת חסידות, אלא הוא תועלת גדול וחשוב מאד, וכבר סיפרתי את המעשה שהיה בבחור צעיר בגיל של ישיבה קטנה, שהיו לו קשיים ולא היה יכול ללמוד, מחמת איזה סיבה מצד המשפחה שהיה אנוס ומוכרח לעבוד, ולא היה יכול ללמוד, אבל בלילה הוא היה בא לישיבה לסדר המוסר ללמוד מוסר חצי שעה, ושאלתי אותו מדוע הוא בא דווקא לסדר המוסר, ואמר לי: אני מרגיש שזה מחיה אותי!

וכך המשיך בקביעות, ללמוד מוסר בכל יום חצי שעה, והסוף היה שזכה לסייעתא דשמיא, שנסתלק האנוס שהיה לו, והפסיק לעבוד, ונכנס ללמוד

בישיבה קטנה ואחר כך בישיבה גדולה, וכיום הוא מזכה הרבים, בתורה וביראת שמים, כל זה בזכות מה שהקפיד על חצי שעה של לימוד מוסר.

לימוד המוסר נותן לאדם זכויות עצומות, מלבד מה שזה גם חיים יותר מאושרים, וכבר דיברנו פעמים רבות שאם יש איזה קביעות יום יומית ללמוד משהו מוסר, אזי החיים מאושרים ויש אווירה נעימה בבית.

סדרי הישיבה זכות להצלחה

ומלבד סדר המוסר, גם כל סדרי הישיבה הם זכות להצלחה, ובדוק ומנוסה שמי ששומר על כל סדרי הישיבה, היינו תפילה בזמן בשישיבה, וכל סדרי התפילה והלימוד, עד מנחה ועד מעריב, וכל הסדרים, על ידי זה רואים סייעתא דשמיא מיוחדת, ויש הצלחה, כך המציאות, מפני שיש זכות מיוחדת בסדרי הישיבה, וגם יש בזה זיכוי הרבים, כי כשהוא מחזק בעצמו הרי הוא גם מחזק עוד אחרים ומשפיע על אחרים.

וכל אלו הם כללים, שצעירים שבאים לישיבה גדולה חשוב מאד שיידעו מזה ויקיימו את זה, ובעזרת השם נזכה כולנו לעשות את מה שאנו צריכים וחייבים, ונזכה להצלחה בסייעתא דשמיא.

מתוך שו"ת להורים בכנס החינוך השנתי שע"י מרכז 'האזינו' בירושלים. אב תשפ"א

רבינו שליט"א: גם זה צריכים לשאול ממומחים בחינוך. העיקר הוא שיהיה בדרכי נועם, ובאופן שהלימוד יהיה מעניין לילד, שלא יהיה משעמם.

שאלה: לפעמים יש בחור שבאמצע הזמן לומד בהתמדה, ובבין הזמנים כמעט ואינו פותח ספר...

רבינו שליט"א: כמו שאמרנו, הוא צריך מנחה.

שאלה: והאם יש איזה שיעור שההורים יכולים לתבוע ולבקש, בצורה טובה?

רבינו שליט"א: רק בדרכי נועם. העצה היא שילמד מוסר בכל יום, אם היו לומדים ספרי מוסר, מסילת ישרים, חובות הלבבות, שערי תשובה, וכל ספרי המוסר, זה מאד מעניין למו שמתרגל בזה, שלא מפחד, יש כאלה שמפחדים, שמעתי פעם מאחד שראה חובות הלבבות שער חשבון הנפש, שלושים חשבונות, ונבהל מזה, והוא כבר מפחד ללמוד מוסר... אבל זה מחיה נפש! לימוד המוסר נותן לאדם הדרכה, ומרגיע, ומביא לחיים מאושרים, ויש רבים שלא יודעים את זה, אפילו אנשים חשובים לא מבינים את זה.

שאלה: גם הבנות צריכות ללמוד מוסר?

רבינו שליט"א: הבנות הרי מתחנכות בסמינרים...

שאלה: אבל ילדות קטנות, האם גם איתם מתאים ללמוד ספרי מוסר?

רבינו שליט"א: הבנות מושפעות מההנהגה שרואים בבית, כשרואים את ההנהגה והאופי זה משפיע, זה תלוי באופי.

שאלה: רצינו לשאול, איך היה בלימוד הקבוע של רבינו שליט"א ואחיו להבחל"ח הגאון רבי יעקב זצ"ל בצעירותכם עם האבא זצ"ל, האם היה בין הזמנים אצלכם?

רבינו שליט"א: לא היה בין הזמנים.

שאלה: וסדר הלימוד היה שווה לכל הזמנים בלי שום הבדל?

רבינו שליט"א: לא התאמצו, הלימוד היה מעניין ולא היה מאמץ מיוחד, זה היה עם אווירה נעימה ובלי מאמץ מיוחד.

שאלה: והיו הולכים לים או לנוח באיזה מקום?

רבינו שליט"א: לנוח! לפעמים היינו עושים 'טיול' ברחוב ליד הבית, סדר א' היה ארבע שעות, ובאמצע הסדר אחרי שעתים היינו הולכים כמה רחובות וחוזרים הביתה...

שאלה: ולא הרגשתם שחסר לכם משהו?

רבינו שליט"א: לא, היה מאד נעים!

שאלה: ומה אומרים היום להורים שרוצים לשכנע את הילדים שיגיעו לכך?

רבינו שליט"א: המציאות כיום שונה, ואאמרו"ר זצ"ל היה אישיות מיוחדת, לא כל אבא יכול להיות כך.

שאלה: מבקשים ברכה לכל ההורים המתכנסים.

רבינו שליט"א: שיהיה סייעתא דשמיא בחינוך, לכל אחד ואחד.

ניתן להאזין לשו"ת בטל. 077-226-0000 שלוחה 323

שאלה: מבקשים לשמוע הדרכה להורים המתכנסים לקראת בין הזמנים.

רבינו שליט"א: בעיקר צריכים לדעת שחינוך בכפייה אינו חינוך, ויש לחנך רק בדרכי נועם, ומי שאינו יכול בדרכי נועם, שישתוק ולא ידבר, וכך הובא בספר מנחת שמואל בשם הגר"ח מוואלוז'ין, שקשות אינם נשמעים, רק בדרכי נועם, בנעימות ולא בתוכחה, לא לדבר בלשון תוכחה אלא בלשון עצה.

והעצה הכי טובה עם הילדים היא, אם היו לומדים ספרי מוסר, קביעות יום יומית ללימוד המוסר, משהו, אפילו כמה דקות בכל יום.

שאלה: בחורים חוזרים הביתה בבין הזמנים, ולפעמים זה מעורר אכזבה אצל ההורים, שרואים שהבן מאחר לקום ולא תמיד מקפיד על קריאת שמע בזמן וכדומה, ויתכן שבאמצע הזמן כשנמצא בתוך המסגרת הוא יותר מקפיד על זה, אבל בבין הזמנים הוא מרגיש שצריך שחרור וחושב שבזה יהיה השחרור, ולהורים יש עגמת נפש רבה מזה, והם יודעים שאם יגיבו בתוכחה זה לא יעזור, וגם יגרור למרידות, מה הם צריכים לעשות?

רבינו שליט"א: הוא צריך חינוך, בתוך הישיבה צריכים לחנך על כך! הוא לא מחונך, כי לא למד מוסר ואין לו מנחה, צריך מנחה שיחנך אותו.

שאלה: לפעמים האבא מנסה להעיר לבן בצורה יפה על זה שהוא מפסיד זמן קריאת שמע, והבן טוען הרי גם כל החברים שלי מתפללים בשעות כאלו, ומדוע שאהיה אחרת מכולם...

רבינו שליט"א: הוא צריך 'שטיפת מוח', צריך חינוך.

שאלה: והאם בין הזמנים הוא הזמן המתאים לחנך לכך?

רבינו שליט"א: כן, אפשר בכינוס, כינוסים קטנים, עם משגיחים שיועצים להסביר, שסבירו מה הדרך הנכונה לאשריך בעולם הזה, ומהו האשריך בעולם הזה, כיצד יהיו החיים מאושרים, אחרת החיים לא מאושרים, חיים מסודרים הם חיים מאושרים!

שאלה: בבין הזמנים נמצאים כל המשפחה ביחד בבית, ויש ילדים בגילאים שונים שכל אחד עם אופי אחר, ומחמת זה לפעמים יש מתחים וחיכוכים ביניהם. מה ההורים יכולים לעשות כדי למנוע זאת?

רבינו שליט"א: הילדים צריכים שיחות של חינוך.

שאלה: ומה תפקיד ההורים לעשות כדי להוריד את המתח בבית?

רבינו שליט"א: אם להורים יש הבנה בנפש, הם יכולים להסביר בעצמם, ואם לא, הם צריכים לבקש אחרים.

שאלה: אולי כדאי להציע שהאבא והאמא יישבו ביחד לפני בין הזמנים, לתכנן האיד למנוע את המריבות הצפויות?

רבינו שליט"א: ומה זה יעזור, הרי זה תלוי בהבנה, וגם הם צריכים משהו שידריך אותם, צריכים לשמוע מאלו שמומחים בחינוך איך מחנכים.

שאלה: לכך הוקם הארגון 'האזינו', כדי להדריך אותם...

רבינו שליט"א: נכון, זה דבר טוב.

שאלה: יש אבות שרוצים מאד ללמוד עם הילדים שלהם, לקיים מצות ושינתם לבניך, אך לפעמים זה גורם למתחים מול הילדים, עד כמה שיעור ההשתדלות שצריכים לעשות בזה?

מדו בד

מתורתו של רבנו ראש הישיבה מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א

פרשת ואתחנן - נחמו

שכוחו של הקב"ה הוא לכבוש עם מידת הרחמים את מידת הדין, וזה מגבורותיו של הקב"ה, דבפשוטו היה נראה דאצל הקב"ה כשחפץ לנהוג במידת הרחמים, אין זה שמגבירה על מידת הדין, אלא שכעת זה חפצו, אולם מבואר דאינו כן, אלא הענין בזה שהקב"ה כובש כעסו, ומבקשים יכבשו רחמין את כעסך מעלינו. וזהו בקשת משה כאן, שאחר שכבר הראה הקב"ה את גדלו וידו החזקה, שישתמש עם גבורתו זאת גם לכבוש מידת הדין שנמתחה על משה שלא יכנס לארץ, וזה ביאור דברי רש"י שכתב החזקה שאתה כובש ברחמים את מדת הדין החזקה.

מהות התפילה ההכרה

בפרשתינו שעוסקת בתפילות משה להיכנס לארץ ישראל, האריכו בחז"ל בענין התפילה, זה לשון המדרש (דברים ב' א'): יכול יהא מתפלל שלשתן כאחת, כבר פירש בדניאל וזמנין תלתא ביומא וכו', יכול יהא מתפלל בכל שעה שירצה, כבר פירש דוד ערב ובקר וצהריים אשיחה ואהמה וישמע קולי וכו', ע"כ.

וצריך ביאור מה הסלקא דעתך שיתפלל ג' תפלות כאחת, והדבר דומה לאדם שיכנס לבקש דבר מאת המלך, ושמע המלך בקשתו, וכאשר יכלה לדבר יחזור תיכף על בקשתו, ועוד קודם שיספיק המלך להסב פניו ממנו, כבר יחזור ויבקש בשלישית, שהרי ודאי יגרשנו המלך מעל פניו, ולשוטה יחשב.

וביאור הדברים דאמנם אם ענין תפילה היה הודעת צרכיו ובקשה מאת המלך, לא יתכן כלל לחזור ולבקש בזה אחר זה, אולם ענין תפלה הוא ההכרה, כי הקב"ה אינו צריך שנפרש לו צרכיו כדי לידע מה אנו זקוקים, והאדם בתפילתו מדבר אל עצמו לחדד ולחזק בקרבו ההכרה שהקב"ה הוא הנותן ובמק"א נתבאר שתפלה היא גם תורה, ומפני שישודדה ללמד לאדם שהקב"ה הוא מחיה את כולם, וכל מה שיבוא לאדם ממנו הוא.

וענין מה שהקב"ה שומע את תפילתו, הוא את חלק זה שאנו מחזקים בקרבנו ההכרה שהוא הנותן ואין זולתו, ובזה ודאי ראוי הוא השינון והחזרה, עד שסלקא דעתך שיתפלל אפילו שלשתן כאחת, וילפינן מקראי דצריך בג' זמנים ובזמן קבוע, וזה מפני שהתפלה היא מזון הנפש, וכמו שלקיום הגוף אין האדם אוכל פעם אחת כל סעודותיו אלא מחלקן לזמנים קבועים, כך גם במזון הנפש צריך שיתחלק לג' פעמים ערב ובוקר וצהרים.

תפילה - השמיעני את קולך

הנה בתפילת שמונה עשרה יש ברכה שפותחת שמע קולנו, וגם

הקב"ה גומל שכר המעשים אף שאינו חייב

ואתחנן אל ה' בַּעַת הַהוּא לְאמֹר. (ג' כ"ג)

ואתחנן - אין חנון ככל מקום אלף לשון מתנת חנם, אף על פי שיש להם לצדיקים לחלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלף מתנת חנם, וכו' דבר אחר זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה, כדאיתא בספרי (רש"י).

יש לעיין בדברי רש"י כאן מבואר שהיה ביד משה לתבוע בתורת שכר על מעשיו, אלא מעלת הצדיקים היא שאינם תולים במעשיהם אלא מבקשים מתנת חנם, ומאידך במדרש תנחומא

(כאן סימן ג') איתא :

איני חייב לבריה, כל מה שיעשה אדם מצוה, חנם אני נותן לו, לא שאני חייב לכל בריה כלום, אלא חנם אני נותן להם, שנאמר וְחַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֶחָד וְרַחֲמֵי אֶת אֲשֶׁר אֶרְחֹם, אמר לו משה אם כן עשה עלי מצוה ותן לי חנם, לפיכך כתיב ואתחנן, ע"כ.

הרי שאין מושג לבוא בתביעה כלפי הקב"ה כשכר על מעשיו, וסותר למה שכתב רש"י.

ונראה דאין כאן סתירה, ובאמת אין הקב"ה חייב כלום לבריותיו, ולא שייך לתבוע תשלום המעשים, אולם הרי בפועל הנהגתו היא שהוא גומל לאיש חסד כמפעלו, והוא משלם שכר על מעשים.

(ומצינו כעין זה בהענקה לעבד עברי דחייבה תורה (להלן פט"ו) הענקה ונאמר שם כִּי מִשְׁנֵה שֹׁכֵר שְׂכָרֵךְ עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים, אולם אין זה חוב לעבד אלא מצוה, עיין בדברי החינוך מצוה תפ"ב וברמב"ם סהמ"צ ל"ת רל"ג ובפ"ג מעבדים הי"ד ובמל"מ שם).

וכיון שדרכו של הקב"ה כך היא, שמשלם שכר עבור מעשיו הטובים, היה מן הדין שיזכיר זאת משה, דנהי שאין לו זכות תביעה, מכל מקום היה לו לומר הרי אנו מכירים מידתך שאתה גומל על המעשים, ואם כן תגמלני גם כאן, ומה שלא עשה כן, הוא מפני שכך היא מידתם של צדיקים שאינם מבקשים עבור מעשיהם, אלא מתנת חנם בלבד.

בקשת משה שיכבוש

הקב"ה כעסו מכח ידו החזקה

אֶתֶּה הַחֲלוֹת לְהַקְאוֹת אֶת עֲבָדְךָ אֶת גְּדֻלָּךְ וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה

וגו'. (ג' כ"ד)

מכאן למדו חז"ל (ברכות ל"ב.) דהמתפלל צריך שיסדר שבחו של מקום ואחר כך יתפלל, ואדמוח"ז המשגיח זצ"ל ביאר דמה שהזכיר משה ענין גדלו וידו החזקה, מונח בזה גם בקשה, שישתמש הקב"ה עם ידו החזקה וגבורתו.

חתימתה ברוך אתה ה' שומע תפילה, וצריך ביאור מה לנו בזה ששומע הוא את תפילתנו, הא בזה אין די, כי עדיין צריכים אנו שייענה לבקשתנו, ויקבל את תפילתנו, וכמו שמזכירים בתוך הברכה וקבל ברחמים וברצון את תפילתנו, ומדוע הפתיחה והחתימה היא בשמיעה, ואמנם בתעניות בברכה שמוסיפים בהם, הפתיחה היא עננו ה' עננו והחתימה היא ברוך אתה ה' העונה בעת צרה.

והביאור בזה דבאמת ב' ענייני ומיני תפילה יש, שהרי אמרו חז"ל (יבמות ס"ד) שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, ופעמים כשאננם מתפללים לפניו, מביא הוא עליהם צרה כדי שיתפללו אליו, ובזה כבר סרה סיבת הצרה שניחתה עליהם, וכדאיתא בחז"ל (שיר השירים רבה ב' ב' - י"ד) על הכתוב (שם ב' י"ד) יוֹנְתִי בַּחֲגִי הַסֵּלַע וכו' הַשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ, שחפץ הקב"ה לשמוע קול תפילת ישראל, ומביא עליהם צרה.

ולכן בתפילה של כל ימות השנה עיקר הברכה היא שמע קולנו, דבזה שנשמיע את קולנו לפניו והוא ישמע תפילתנו, כבר נתקיימה תכלית התפילה.

אולם פעמים שיש גזירה על האדם של עונש, ובזה כבר לא סגי במה שהתפילה נשמעת לפניו, אלא שיש גם מידה נוספת של עונה בעת צרה, שהקב"ה מקבל התפילה ומבטל גזירתו, ולכן בתענית שהוא עת צרה ועונש, בזה התפילה היא עננו, והעונה בעת צרה, כי בשעה זו זקוקים אנו למידה זו.

תפילה עד שלא יתפלל

כִּי מִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרִבִּים אֵלָיו זֶה אֱלֹקֵינוּ בָּקָל קָרָאנוּ אֵלָיו. (ד' ז')

איתא בחז"ל (דברים רבה ב' י"ז) :

אמרו רבנן יש תפלה שנענית לארבעים יום וכו', ויש תפלה נענית לכ' יום וכו', ויש תפלה שנענית לשלושה ימים וכו', ויש תפלה נענית ליום אחד וכו', ויש תפלה שנענית לעונה וכו', ויש תפלה שעד שלא יתפלל אותה מפיו הקב"ה יענה, שנאמר וְהָיָה טָכָם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה;

וצריך ביאור דאם עדיין לא התפלל אין זה תפלה שנענית, והיה לחז"ל לומר דיש מידה שעד שלא יתפלל נענה, אבל מדוע קראו לדבר זה תפילה.

וביאור דבריהם נראה דכמו שנתבאר יסודה של תפילה אינה מעשה הבקשה, אלא ההכרה שממנו הכל, ועושים כן על ידי שמבקשים ממנו, וכל שחושב להתפלל מלבד ענין מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, בתפילה כבר יש בזה גם ענין התפלה, שאם מכין לבו לבקש הרי שכבר מכיר ממי צריך לבקש, ושייך לומר על זה שהיא תפלה שנענית עד שלא יתפלל, וזהו ענין תָּכִין לָבָם תִּקְשִׁיב אֲזַנְךָ (תהלים י' י"ז) שכבר בהכנת הלב הקב"ה מקשיב, אמנם מסתבר דצריך דרגה גבוהה בתפילה כדי לזכות לזה שבמחשבה כבר ייחשב לו לתפילה.

ביאור חילוק לשון הכתוב בין תפילין של יד לשל ראש ומזוזה

וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיָה לְטָטְפֶת בֵּין עֵינֶיךָ וּכְתָבָתָם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. (ו' ח' - ט')

נאמר על פרשה זו שנמצאת בתפילין של יד, ותפילין של ראש,

ובמזוזת הבית, וצריך ביאור שינוי הלשון, דבתפילין של יד נאמר וקשרתם, ובשל ראש נאמר והיו, וגבי מזוזה וכתבתם, וצ"ב.

ונראה דלשיטת הרמב"ם הדברים מדויקים להפליא דכתב (בפתיחה להלכות תפילין מצוה א-ב) גבי מצות תפילין של יד שמצוה לקשור התפילין על היד, וגבי של ראש כתב מצוה להיות התפילין על הראש, ולא כתב שהמצוה ליתנם על הראש, אלא מה שהם על הראש זהו קיום המצוה, וכן המברכים על תפילה של ראש בפני עצמה, הרי חלוק הוא נוסח הברכה, דעל של יד מברכים להניח תפילין, ועל של ראש מברכים על מצות תפילין, ומדוע נשתנה מטבע הברכה, והביאור כנ"ל דבשל יד המצוה היא מעשה ההנחה, אבל בשל ראש המצוה היא בעצם המצאות התפילין על ראשו, ושפיר מה דכתיב גבי תפילין של יד וקשרתם, שזוהי מצוה שיקשרנה, ומעשה הקשירה הוא קיום המצוה, אבל בשל ראש כתיב והיו, דקיום המצוה הוא בעצם היות התפילין מונחים על הראש.

ונראה לדון נפקא מינה לדינא בזה, במי שהניח תפילין קודם עלות השחר, דהנה בד' מינים מצינו שדנו הפוסקים אם היו בידו כבר מקודם עלות השחר, האם כשיגיע עלות השחר צריך להניחם וליטלם, דיתכן שמה שהוא בידו לא חשיב נטילה, והמצוה היא נטילת לולב ומיניו, (יעוין בזה בבכורי יעקב סימן תרנ"ב סק"י ובחזו"א או"ח סימן קמ"ט סק"ב) ולמה שנתבאר נראה דבתפילין יהיה חלוק בזה של יד משל ראש, דשל יד יצטרך לפשוט ולקשור מחדש, ושל ראש שקיום המצוה הוא עצם מה שנמצא על ראשו לא איכפת לן במה שהיה נתון עליו גם קודם עלות השחר דעל כל פנים גם כעת על ראשו הוא, (ועיין עוד ב'בד קודש' קדשים סימן נ"ט).

וגבי מזוזה הנה איתא במנחות ל"ד :

ת"ר וכתבתם, יכול יכתבה על האבנים וכו', אמר קרא וכתבתם, כתיבה תמה, יעו"ש.

מבואר בזה דחלוק מזוזה מספר תורה ותפילין, שבהם נאמר ענין ספר, והקלף הוא חלק מעצמותם, משום דכך הוא צורת ספר כתב על גבי קלף, אלא עיקר דין קלף הנאמר במזוזה, הוא רק כדי שתהיה הכתיבה תמה, ולא נאמרה הלכה לכתוב המזוזה בספר, וגם היה יתכן שתהא כשרה בכתובה על האבנים, רק שאין זה כתיבה תמה.

ונפקא מינה לדינא בזה, דהרמב"ם פסק (פ"א מתפילין ה"א) דעביבוד עור של ספר תורה ותפילין צריך לשמה, ובמזוזה אינה צריכה לשמה, וצריך ביאור החילוק ביניהם, ולהנ"ל מבואר היטב, דהנה ענין לשמה הוא הזמנה, וקי"ל דהזמנה מילתא רק בדברים שהם גוף הקדושה, אבל במשמשים לאו מילתא היא, ולכן בס"ת ותפילין שהקלף חשיב גוף הקדושה, כיון דדינם להכתב בספר, וצורת ספר הוא כתב על גבי קלף, נמצא שהקלף הוא חלק מגוף הקדושה, ואינו רק משמש בעלמא, ובזה הזמנה מילתא היא, ונאמר בעיבודם דין לשמה, אבל גבי מזוזה שכל דין כתיבתה על קלף, הוא כדי שתהא כתיבה תמה, אבל בעיקר עניינה היה שייך גם לכותבה על האבנים, בה אין הקלף אלא משמש בעלמא, והיכי תימצא לכתובה תמה.

ולפי זה מיושב שפיר גבי מזוזה הלשון וכתבתם על מזוזות ביתך, דדינה הוא להיכתב על פתח הבית ואינה דבר בפני עצמו שדינו להיות מושם שם, אלא דכדי שיהיה כתיבה תמה, כותבה קודם על הקלף ואז נותנה, ואשה"ט חילוק הלשונות לשיטת הרמב"ם. (יעוין

בזה ב'בד קודש' קדשים סימן נ"ז).

נחמה וגאולה

וַיֵּאמֶר לְבָנִי וְקוּהָ אֶל ה' (תהלים כ"ז) השכר שמשלם הקב"ה על מידת הבטחון, הוא שיזכה הבוטח למידה גדולה ושלמה יותר של בטחון, קוה אל ה' חזק ויאמץ לבן, ואז השכר הגדול ביותר עבורו הוא שיזכה למידה זו ביותר וקוה אל ה'.

וכבר פירש הגר"ח זצ"ל את הכתוב וַאֲנִי בְּחֶסֶדְךָ בְּטַחְתִּי יָגֵל לְבִי בִישׁוּעֶתְךָ (תהלים י"ג) כי במידת בטחון גמור כבר יגל לבי בישועתך, והיא הנחמה, והאדם שחי עם אמונה ובטחון, אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא.

נחמו נחמו עמי שאמר ישעיה, הוא קריאה לישראל שיחיו עם הנחמה מתוך הצרות והיסורים, אבל יודעים שיש לנו ההבטחה של הקב"ה, הבטחת הגאולה העתידה, וידיעה זו תחזק נפש הבוטח ותנחמהו, ועל זה אמרו חז"ל שמא תאמר שלא באת לנחם אלא לאותו הדור, הרי הדורות הולכים ויורדים, ושמא רק אותו הדור שהיה בזמן החורבן נאמרו לו דברים אלו, שהם היה בידם להשיג דרגה זו, אבל אחר כך בהמשך הדורות לא נאמר ענין זה, וכבר אין בכוחם להשיג החיזוק והנחמה מכח הבטחון בהבטחת ה'.

ועל זה אמרו חז"ל אמר אלקיכם אין כתיב כאן, אלא יאמר אלקיכם לכל הדורות באתי לנחם, אפילו הדורות האחרונים עם ירידת הדורות גדולה כל כך, כל אחד מסוגל מתוך לימוד התורה ויראת שמים להתגבר ולחיות עם הנחמה.

סדר ההפטרות בז' דנחמא

הלבוש (או"ח סימן תכ"ח) הקשה בסדר ההפטרות של ז' דנחמא, מדוע אין קורין אותן כסדר שנכתבו שרני עקרה נכתב לפני עניה סוערה, ושניהם נכתבו אחר אנכי אנכי הוא מנחמכם, והביא מהאבודרהם שביאר שבתחילה קורא הקב"ה לנביאים ושולח אותם לנחם את ישראל, נחמו נחמו עמי, הנביאים שנשלחו עד עכשיו להתנבא על הפורענות והחורבן אותם שולח הקב"ה לנחם את ישראל, וישראל משיבים ואומרים ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני, כלומר איננו מתפייסים בנחמת הנביאים וחפצים אנו בנחמה מאת הקב"ה בעצמו, וזה כמו שאומרים בקניות ואיך אנחנו, ויש להוסיף בזה עוד דכל צרה וחסרון הבאים על האדם, אין בכח כל הנחמות שבעולם להשיב לו מה שנחסר, וכולם אינם באים אלא לתת לו כח ואומץ לעמוד בזה, וכשנחרב בית המקדש ונחסרה התורה, מי יכול לנחם על זה, וביעקב אבינו כשחשב שיוסף איננו גם מצינו בו וַיִּקְמוּ כָל בָּנָיו וְכָל בָּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיִּמָּאן לְהַתְנַחֵם (בראשית ל"ז ל"ה) כי לא נתמלא החסרון עדיין, אבל נחמה של הקב"ה היא נחמה שממלאת ומשלימה החסרון, וזה אומרים ישראל לנביאים הבאים לנחמם, עזבני ה' וה' שכחני, ומה תועלת לנו בנחמתכם, והנביאים שבים לקב"ה ואומרים עניה סוערה לא נוחמה, חוזר הקב"ה ואומר אנכי אנכי הוא מנחמכם, אבוא ואנחמכם בעצמי, וקורא להם הקב"ה רני עקרה לא ילדה, ואחר כך מוסיף וקורא עוד קומי אורי כי בא אורך, ואז משיבה כנסת ישראל שוש אשיש בה, תגל נפשי באלקי, כי הלבשיני בגדי ישע וגו', כשהקב"ה עצמו מנחם אזי נחמתו היא בגדי ישע, כבר מונח הישועה בעצמה, ואז אנחנו, וכבר אפשר לשוש ולשמח.

נחמה בכפלים

נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם וכו' כי לקחה מיד ה' כפלים
בכל חטאתיך. (ישעיה מ' א')

והיינו דכופל הקב"ה הנחמה כיון שגם לקו בכפלים, וצריך ביאור מהו ענין לקחה מיד ה' כפלים, מדוע העניש הקב"ה כפל ולא רק כפי מידת החטא.

והביאור בזה דמצינו בתוכחה בפרשת בחקתי אחר שבאה עליהם פורענות והם ממשיכים ללכת בקרי, אומר הקב"ה וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחַיֵּימָת קָרִי וְיִסְרַתִּי אֶתְכֶם אֲף אֲנִי שָׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם (ויקרא כ"ו כ"ח) וצריך ביאור על מה תוספת החימה.

והביאור בזה דכשהקב"ה נותן מכה, אין זה מכה לשם מכה ועונש על העבר, אלא תוכחה כדי להשיבנו למוטב, ומאהבתו אותנו עושה זאת, וכאב המכה את בנו שעושה כן לכווננו לדרך הישר, ואם מכה האב את בנו ולא הועילו הכאותיו ללמד את בנו הדרך הנכונה, שוב מצטער האב גם על שהכהו לחנם, כי אין חפץ להכותו סתם רק לתועלת.

וכן אומר הקב"ה אחר שמביא פורענות וישראל אינם מתעוררים לְשׂוֹא הַיָּתִי אֶת בְּנֵיכֶם מוֹסֵר לֹא לָקְחוּ (ירמיה ב' ל') שנוסף לקב"ה צער גם על מה שהמכות הראשונות היו לחינם, וצער זה עושים לו בזה שאין מתעוררים מתוכחתו, ולכן כששב ומכה כבר נוסף עונש גם על הצער שמצערם את הקב"ה כשגורמים לו להכות בחנם, וזה ענין לַקְחָה מִיַּד ה' כְּפָלִים בְּכָל חַטֹּאתֵיךָ, שנוסף מלבד העונש על החטא, גם עונש על שלא לקחו מוסר בתחילה.

נזדרז אנו ונקיים בנפשנו נַחֲפָשָׁה דְרָכֵינוּ וְנַחֲקָה וְנָשׁוּבָה עַד ה' (איכה ג' מ') וניתן לָבֵנו למוסר ה', ולתקן דרכינו, והקב"ה יעזורנו בזה וינחם אותנו בכפלים, ונזכה בקרוב לגאולה השלימה בב"א.

נחמה לדורות מכח האמונה בהבטחת הקב"ה

נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם. (ישעיה מ' א')

איתא בילקוט :

רבי חנינא בר פפא ורבי סימון, רבי חנינא בר פפא אמר, אמרו ישראל לישעיה, ישעיה רבינו תאמר שלא באת לנחם אלא לאותו הדור שחרב בית המקדש בימיו, אמר להם לכל הדורות באתי לנחם, אמר אלקיכם אין כתיב כאן, אלא יאמר אלקיכם;

וצריך ביאור מדוע עלה בדעתם שנבואת ישעיה נאמרה רק לאותו הדור, והרי נבואה זו היא הבטחה מאת הקב"ה לעם ישראל שיהיו בטוחים בנחמה העתידה, האם יש לחוש שתשוב נבואה זו וריקם, מה לי דור זה או דור אחר.

והביאור בזה דהן אמנם הנחמה הגמורה הוא בנין הבית, ובפשוטו בשעה זו כבר אין צריך לנחמה, שהרי כבר חזרה עטרה ליושנה ונגאלו ישראל, ועל כן צריך לפרש שהנחמה היא כבר קודם לכן.

וביאור הדבר כי כל אדם בקרבו יכול להכיל ולחיות הנחמה, וכשיש אמונה ובטחון בטובת הבורא יש כבר כעת נחמה, וידועים דברי מרן הגרי"ז זצ"ל שביאר מהו שכר הבטחון, כתיב קוּהָ אֶל ה' תִּזְקַ

שיעור הגאון הגדול רבי דוב לנדו שליט"א

בפתיחת ישיבת בין הזמנים בית שמש י' מנחם אב תשפ"א

כידוע ששביעית תופסת את דמיה בדרך מקח כמבואר בסוגיא בע"ז נ"ד ב' שאם מוכרים פירות שביעית הדמים נתפסים, אבל רק בדרך מקח ולא בדרך חילול כמו שנפסק להלכה, והפירות של שביעית המקוריים נשארים בקדושתם ובכל דיניהם, והפרי השני זה שעליו מחללים אותו אפשר לחלל בין בדרך מקח ובין בדרך חילול, ואז הפרי מתחלל הפרי שני יוצא לחולין.

ויש כאן דבר מחודש בר"ש סירלאו ומביאו החזו"א שביעית סי' כ"ה ס"ק ה' שהפרי השני שמתחלל אפשר לחללו על שווה פרוטה כמו הקדש ומעשר שני בזמן הזה. (וע"ש משכ"ש בחזו"א, ובסי' י"ג ס"ק י"ג ד"ה ובמקום).

ובאמת קשה להבין מה ענין החילוק בשביעית בין זמן הזה לזמן הבית, דבשלמא מעשר שני והקדש תלוי בזמן שיש בית ותלוי במזבח, אבל שביעית אינה משתנית בין זמן המקדש לזמן הזה, ע"ש בחזו"א שתמה בזה.

ויש לדון כאן בדבר אחר לפי דברי הגר"א ביו"ד סי' רצ"ד ס"ק כ', דלרבי יהודה דסבירא ל' מעשר שני ממון הדיוט א"א לחלל רק על שויו, ורק למ"ד דמעשר שני ממון גבוה הוא, וכדקי"ל כן להלכה, אפשר לחללו על שווה פרוטה, וכמו בהקדש, ולא למ"ד ממון הדיוט, דמה שמעשר שני והקדש מתחללין על פרוטה זה משום שאין הונאה להקדש, אבל לרבי יהודה דממון הדיוט הוא צריך לחלל בשויו, ומבואר בגמרא דאמרואים שהיו בזמן החורבן היו מחללים בשויו, ומשום שהם סברו דמעשר שני ממון הדיוט וצריך לחלל בשויו, אבל אנן קי"ל בקידושים דמעשר שני ממון גבוה ולכן אנו מחללים על שווה פרוטה,

ולפי דברי הגר"א הנ"ל בשביעית דלכו"ע הוא ממון הדיוט א"כ הדין נותן שיהי' צריך לחלל דוקא בשויו, אמנם דברי הגר"א אינם מוסכמים וכמבואר שם בדברי המג"י בביאור הגר"א שמביא מדברי התוס' דגם לרבי יהודה שסובר ממון הדיוט ג"כ מתחלל על פרוטה.

ויל"ע לדברי הגר"א בגדרי שאר קדושות שאינן הקדש ממש ויש בהם חילול, אף דדינן כהקדש וילפינן דיניהו מהקדש, אי מתחללין על שווה פרוטה, ויעוין בטורי אבן מגילה כ"ג א', ד"ה אדם, מש"כ לענין פדיון פט"ח, מ"ט חמור דינו מהקדש דבעינן ב' שויו, ולדברי הגר"א י"ל דמ"מ ממון גבוה לא הוי, וצ"ת בסוגיות דפ"ק דבכורות בזה. והטורי אבן מתרץ דהא דהקדש מתחלל בפרוטה זה דוקא כשהבעלים מחלל אבל

אדם אחר לא יכול לחלל בפרוטה אלא בשוויו, ופטר חמור שאין אדם מקדישו אלא משמים הוא קדוש ממילא צריך לחללו בשוויו כדין הקדש של אחרים. ולפי דברי הטורי אבן יש לדון ברבעי איך יתחלל שהרי אין אדם מקדיש רבעי אלא מאליו הוא קדוש וא"כ יהי צריך לחלל בשוויו וכמדוי' שהמנחת חינוך דן בזה.

ואגב אם זה תלוי בבעלים המחלל שדוקא אז אפשר לחלל בשווה פרוטה ואי"צ שוויו, א"כ הי' צריך להיות הדין במעשר שני כשאנו מחללים על מטבע של אחרים שיהי' החילול בשוויו, אבל לא נוהגים כך, ואני שאלתי את החזו"א כשלמדתי דברי המנחת חינוך, והוא אמר לי שההלכה לא כהמנחת חינוך אלא אפשר לחלל על שווה פרוטה. וכך נוהגים למעשה לחלל רק על פרוטה דאם לא כן המטבע המיוחד לחילול מעשר שני נגמר מהר לאחר כמה חילולים.

וכל זה לשיטת הטורי אבן ודלא כהגר"א שהכל תלוי בממון גבוה, ויל"ע היטיב אם פטר חמור נחשב ממון גבוה כהקדש, ויש שיטה בתוס' במכות כ"א דיש אפי' מעילה בפטר חמור, אמנם התוס' שם דוחים שיטה זו, אבל צל"ע בגדרי קדושת הפטר חמור.

עוד יש לעיין לשי' המל"מ פ"י מה' רוצח דעגלה ערופה נפדית אחר שנאסרה אי נפדית אשווה פרוטה, ויעוין מש"כ בזה בחזו"א פרה ס"ב ס"ק י'. ודו"ק להנ"ל, ויעוין חזו"א מעילה ס"י ל"ח ס"ק ד', ועגלה ערופה אף דיש בה קדושה מ"מ אינה ממון גבוה, וא"כ לפי דברי הגר"א יהי' צריך לחללה בשוויה, ולא שייך לדון שיתחלל עגלה ערופה בפרוטה.

ויל"ע לענין קונמות אם מתחללין על שווה פרוטה או בשווין, יעוי' באחיעזר ח"ב סי' י"ח (אות ג') מש"כ לענין פדיון קונמות על שווה פרוטה, והוא דן שם שזה ממון גבוה אבל לא הביא את דברי הגר"א.

אגב המחנה אפרים דן שיש שיעבוד למצוות ועי' במג"י שם שג"כ דן בזה, ולכאוי' זהו דוקא במצוות שיש בהם רשות ואינם חובה כמו הקדשות, אבל שאר מצוות כעגלה ערופה שאין בהם רשות לא שייך שיהי' בהם שיעבוד דעל מי יהי' שיעבוד, אמנם כופים את בני העיר לזה אבל שיעובד לא שייך בזה, ועי' בספר קרית מלך רב לבנו של המחנה אפרים (רבו של הרי"ט אלגאזי) שדן בזה.

לאידך גיסא נשאל שאלה הפוכה להגר"א דאם מעשר שני ממון הדיוט א"א לפדות אלא בשוויו, ובזה הוא מיישב להני אמוראי בירושלמי שהיו מחללים בשוויו המעשר שני שלהם, וכמדוי' שהוא אומר שהרמב"ם גם הי' לו קשה קושיא הזו אבל הרמב"ם עונה תשובה אחרת, שמידת חסידות הם היו עושין כן לחלל בשוויו.

(את דברי הגר"א שמעתי לראשונה בבחרותי מהמגיד מישרים הגאון ר' של' שבדון זצ"ל, והסיפור הי' כך שהיינו קבוצת בחורים משיבת חרון, עמדנו ברחוב חגי אחרי ארוחת צהריים עמדנו ודיברנו, בצד השני של הכביש עובר הגאון ר' של' הוא עבר את הכביש ורץ אלינו בתשוקה עצומה שיש דבר מה שמעניין אותו והוא שואל אותנו אולי משהו מאיתנו יודע איפה הם דברי הגר"א שאומר שמעשר שני ממון הדיוט צריך לחללו בשוויו, הוא חשב אולי הבחור הזה יודע, זהו אהבת תורה אהבת תורה לאמיתה, ששואל בחור צעיר אולי הוא יודע איפה דברי הגר"א, זה מה שחשוב לדעת את התורה ולא לשים לב לשום דבר).

ויל"ע לענין חילול דמי קק"ל לריה"ג דס"ל דממון הדיוט הם, אי דמי למעשר שני למ"ד ממון הדיוט הוא ושפיר דמי לחללן על שווה פרוטה, לשיטת הגר"א, או"ד שאני קק"ל דעיקר קדושתן ממון גבוה הוה, אלא דלא אלימא להפקיע ממון הבעלים. ויש לדון בזה ממה דאפליגו אי מצי אליבא דריה"ג למוכרן גם לכפרה, או"ד רק הבשר נמכר, ודו"ק. ושו"ר באו"ש פי"ב מה' בכורים דאייתי בזה מירוש' פ"ק דסנהדרין לחלק בדיון זה דחילול מעשר שני על שווה פרוטה, דתליא בפלוגתא אי מעשר שני ממון גבוה או ממון הדיוט ע"ש, ולא הזכיר דברי הגר"א הנ"ל, ויעוין שם מש"כ לענין פדיון פט"ח.

והנה בחזו"א שם נחית לה בהאי ענינא דחילול דמי שביעית על שווה פרוטה מדין איסור הפסד, דאמור לחללן על שווה פרוטה משום דהמותר על שווה פרוטה נחשב כנפסד ע"י חילול זה, ויעוין שם.

ולפי"ז כ"ז אמור רק לענין פירות המותרים באכילה, אבל לענין ספיחין, הנה למה שנסתפק בחזו"א סי' י' ס"ק י"ז, דגזירת ספיחין חלה גם על הדמים, לישרי לחלל הדמים על שווה פרוטה, דכה"ג ליכא איסור הפסד, דאע"ג דל"ה אמד"ר, מ"מ שרי להפסידן, וכמו דאייתי בחזו"א שם סי' ט' ס"ק ו' מדין ביעור דרבנן, דאשכחן לה בפסחים בפרק מקום שנהגו, והרי לדעת הרמב"ם ביעור הוה בשרפה, וה"נ שרי להפסיד ספיחין (וע"ש ס"ק י"ח ד"ה ולמעשה).

אך להמבואר עפ"י הגר"א דבמידי דל"ה ממון גבוה ל"ש חילול רק בשוויו, ה"נ בדמי ספיחין בעי דיחללם בשוים, ובלא"ה לא מיתפיס החילול אלא כנגד הדמים בלבד.

התאספו כאן כולם תלמידי חכמים ותלמידיהם ללמוד בבין הזמנים כידוע הלימוד בבין הזמנים הוא חשוב מאוד וזה מוכיח גם דביקות בתורה ועל אהבת תורה שמשוקעים בתורה.

אומרים בשם הגאון ר' רפאל שפירא זצ"ל מוולאזין שהוא אמר שזה הזמן הכי מאושר לבן ישיבה ימי בין הזמנים שבהם הוא יכול ללמוד מה שהוא רוצה.

לומדים ועוסקים בתורה ומתמסרים לתורה, אשריכם לומדי תורה שדברי תורה חביבים עליכם.

שנזכה כולנו לעשות מה שצריך ונתבשר בשורות טובות.

הושע ביטל פרוסדיות

❖ אם לא היו ימים טובים כמו ט"ו באב, חייבים להבין מה היה יום טוב כל כך ❖ הרגע הזה שבו משתחררת חסימה בלב האדם והוא יכול להשתוקק ולעלות, זה היום הטוב ביותר בימי חייו

והדיבור התחדש עם משה רבינו, הרוגי ביתר ניתנו לקבורה וגם פסקו מלכרות עצים למערכה.

והיה עוד דבר נוסף ביום הזה, אותו אנחנו רוצים ללמוד בעיון – אותו יום ביטל הושע בן אלה את השומרים ('פרוסדיות') שהעמיד ירבעם לכל יעלו ישראל לרגל.

בכל מחלוקת של חז"ל, קבלה בדינו כי אלו ואלו דברי אלהים חיים. גם בדברים התלויים במציאות כיצד התרחשה – אלו ואלו דברי אלהים חיים, ובכמה מקומות ביארו הקדמונים כיצד מתיישבות השיטות יחדיו, כי ברור לנו דכולהו איתנהו, וכל אחד בנפרד יכל להיות סיבה טובה.

ובעת נתבונן במעשה הושע בן אלה, המלך האחרון של ישראל, לפני גלות עשרת השבטים; המלך הראשון של ישראל, ירבעם בן נבט, כונן מלכות נפרדת מארץ יהודה שנשלטה על ידי רחבעם בן שלמה, ומאז אסר על יושבי ארצו לעלות לבית המקדש ברגלים. לשם כך הקים שומרי דרכים לוודאות שאיש לא עובר את מצוות המלך.

העלייה לבית המקדש בשלושת הרגלים, אינה חובה מקיפה. נשים וקטנים פטורים ממנה, גם מי שאין לו קרקע פטור מעלייה לרגל (תוס' פסחים ג: ד"ה מאלה בתירוצו הראשון).

ואף מי שהיה חייב ולא עלה, אין כאן לא חיוב מיתה ואף לא חיוב מלקות.

ובכן, בא הושע וביטל את השומרים שהציב המלך הראשון. הוא לא עודד לעלות לרגל, לא תמך ולא דירבן, רק סילק את מה שעשה ירבעם כמה דורות לפניו. האמנם על זה ראוי לקבוע יום טוב ולהכריז שלא היו לישראל ימים טובים כמותו?

רגעי ההתחלה

היום הכי נאצל ורוחני בעולמו של בן תורה, הוא יום התחלת הזמן בהיכל בית המדרש. בכולל או בישיבה. למרות שעד אתמול השתכשך בנחל, היום הוא נמצא בא' אלול. דעתו

כך שנו רבותינו אודות יום ט"ו באב (תענית כו:), 'לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים'.

כלומר, אלו הימים הטובים ביותר במשך השנה. יותר מפסח זמן חרותנו, ויותר מעצרת זמן מתן תורתנו, גם יותר מחג הסוכות, זמן שמחתנו. ההשוואה של היום הזה, היא ליום הכיפורים, זמן מחילה וסליחה של העוונות.

אין הסבר בדברי המשנה מדוע הימים הללו טובים, אלא הגמרא היא זו שמנתה לנו טעמים שונים.

נקדים. היו בדברי ימי עמנו מאורעות והתרחשויות רבות, ניסים ונפלאות מידו הרחומה של הבורא, לא על כל נם נקבע יום טוב. סנחריב ניגף בשערי ירושלים ולא נקבע יום טוב. צבא סיסרא הובס בעמק יזרעאל. צבאו מנה ארבעים אלף גייסות, וכל גיס מורכב ממאה אלף חיילים (ילקוט שמעוני שופטים ד'). מותו ביתר באוהל יעל לא נקבע ליום טוב.

אלמלי חכמים, לא היינו יודעים על איזה נם לקבוע משתה ויום טוב. אלמלי חכמים היינו ממשיכים הלאה. לא היינו יודעים לעצור בימי הפורים, לדרוש את הכתוב במגילה ולקבוע את היום הזה לדורות. לא היינו חוקקים את נצחון החשמונאים בלוח השנה, ולשנה האחרת קובעים ועושים אותם לשמונת ימי הלל והודאה.

ואם על ט"ו באב הודיעו חכמים שהוא יום טוב, מהסוג שלא היה כמותו יום טוב. אנחנו נצטרך ללמוד ולהבין, מה יש בו ביום ט"ו באב.

מה עבודת ה'יום טוב' של ט"ו באב.

ביטול השומרים

טעמים הרבה נאמרו לאותו יום טוב (תענית ל:), מאורעות שיצרו שמחה בכלל ישראל. יום שהותרו השבטים לבוא זה בזה, שבט בנימין הותר לבוא בקהל, כלו מתי מדבר

אחרון שבישראל לנהר פרת

את תפילת הגשמים לא מתחילים מיד לאחר חג הסוכות. ממתנים שבועיים ימים עד שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת, והגשמים לא יטרידו את דרכו (תענית י).

זו תקנה יחידה. בסוף החורף, בעת שיהודי מפרת שוב עושה דרכו לרגל חג הפסח בבית המקדש, איננו עוצרים את בקשת הגשם שבועיים קודם, כדי שהגשמים לא יטרידו את דרכו. מדוע רק בחזרה מבית המקדש מתחשבים באלה שגרים רחוק, ואילו בבואם ירושלימה אין תקנה כזו? וכבר נדרשו תירוצים על זה, מה שנדרשו.

לדרכנו יש אור חדש. כשיהודי מתכנן את בואו לבית הבחירה, הוא לא ירגיש את המפריעים, לא רוחות זעף ולא שלוליות בוך. עיניו ולבו משתוקקים לחי העולמים, מה לו עיכוב כזה או אחר, רק תשוקה רוחנית ממלאת את חדרי לבבו.

התחבום של ירבעם

האלהים עשה את האדם ישר, והאדם רוצה לעשות הכי טוב בעבודתו. אלא מאי, יש שאור שמעכב, יש תכנונים יותר גבוהים מהמציאות, יש רוחות ויש גשמים.

הרוחות והגשמים יפריעו רק כשחוזרים מהמקדש, כשהדעת נתונה כעת בשדה ובצאן. בתחילת יום הכיפורים ההרגשה היא נעלית. בתחילת זמן אלול ההרגשה היא של הצלחה. בלילה הראשון של סוכות, או של חנוכה או של כל עבודה רוחנית אחרת, ההתחלה היא התבנית המזוקקת ביותר של לב האדם והתחברותו לאלוקיו.

את הסוד הזה פיצח ירבעם בן נבט, וכנגדו כיוון את חרבנו. את נקודת התשוקה הגבוהה ביותר הוא מוסס, אין יותר עלייה לירושלים.

הושע בן אלה תיקן בדיוק את הדבר הגבוה ביותר, אפשר כעת להשתוקק, אפשר כעת להתרפק על בית הבחירה, קדימה יהודים, תפתחו בלבבכם את הרצון להיות הכי גבוהים והכי מחוברים לקודשא בריך הוא!

הוי; לא היו ימים טובים לישראל כמ"ו באב, עכשיו אפשר להתגעגע לקדוש ברוך הוא!

נתונה על החברותא החדשה, על ההספקים והיעדים אותם ירצה להשיג ולכבוש, יתכנן את זמנו ויצפה לראות ברכה בעמלו.

הרגע הכי זך בהרגשת הלב ביום הכיפורים, הוא עת אמירת 'לך אלי תשוקתי' בכניסת היום הקדוש, הרבה יותר מרגעי נעילה הקרובים לקדוש ברוך הוא.

הסיבה היא, כי הבעירה הגדולה ביותר בלב האדם, היא בזמן התכנון, שם הוא חש את כל הווייתו.

ומאותו מקום נמשך גם על עלייה לרגל. מקום המקדש, עיר המקדש, היה רווי באטמוספירה גבוהה הנחקקת בלב. יהודי שמגיע מעירו המרוחקת ורואה בירושלים קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה, היה מכוון לכו ליראת שמים (תוס' ב"ב כא: ד"ה כי מציין).

להכנה של יום הכיפורים יש גבול ומידה; 'עד שיעיד עליו יודע תעלומות'. אבל לעלות לרגל אין גבול, כי אדם מקבל שם יראת שמים, ולקבלת יראת שמים אין גבול.

כמה שירצה אדם לקלוט. למעלה למשכיל.

ירבעם חטא והחטיא

הגדרת ירבעם בן נבט כפי רבותינו, הוא כאיש שהחטיא את ישראל יותר מכל אדם אחר, והכתובים מלאים מחזרה שוב ושוב על התיבות 'חטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל'.

וזוה פלא. כי ירבעם לא כפה על איש להשתחוות לפסל, לחלל שבת או להימנע מלמול את בנו. הוא גם לא אסר ללמוד תורה. הדבר היחיד שרשום לחובתו זה המניעה לעלות לבית המקדש. העל אלה נכנה אותו 'המחטיא הגדול'?

והתשובה היא שלירבעם לא הפריע בבית המקדש, רק העובדה שהוא יעמוד בזמן שהמלך יקרא בתורה, בעוד שמלך יהודה יושב. יותר הפריעה לו התשוקה והערגה של היהודי הפשוט להתקרב לבית המקדש, לחפון קדושה מלוא זרעותיו.

זאת בדיוק רצה ירבעם לכבות, את הרגש הפנימי הזה ניסה לחנוק.

להצלחת
הר"ר משה בן יוכבד שליט"א
ברוחניות ובגשמיות

הוקדש לכבוד ידידנו
הרב ישראל יום טוב שליט"א
גבעת זאב
לרגל הכנס בנו אלעזר מנחם נ"י
לעול תורה ומצוות

רבד הזהב

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת ואתחנן תשפ"א

ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר (ג'. כ"ג)

פירש רש"י בעת ההיא לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר, וכתבו המפרשים דגזר דין שיש עמו שבועה אינו מתבטל, ולכן רק לאחר שכבש את סיחון ועוג וסבר שהותר הנדר התפלל.

והוסיף הגר"י דהנה משה התפלל על המרגלים שלא ימותו, אבל הקב"ה אמר ג"כ שהמרגלים לא יכנסו לארץ, ועל זה משה לא התפלל, וביאר דעל זה היה שבועה, ולכן לא התפלל ע"ז דגזר דין שיש עמו שבועה אינו מתבטל.

ובמשך חכמה כתב דבציבור אפשר להתפלל גם על גזר דין שיש עמו שבועה, [כמבואר בר"ה (דף יח.)], ומשה רבינו סבר שיש לו דין של ציבור, כיון דרבים צריכים לו, ולכן התפלל אפילו שהיה גזר דין עם שבועה, ובפשוטו זהו שלא כדברי רש"י, וביאר דזה מה שכתב אח"כ (פסוק כ"ו) רב לך אל תוסף, דאיתא במדרש (תנחומא ו') שמשה עשה כל טעדי להכנס לארץ, ואמר שיהיה תלמיד של יהושע, ועל זה אמר לו הקב"ה רב לך אל תוסף, דאם יהיה תלמיד של יהושע לא יהיה לו את המעלה של ציבור, וא"כ לא יוכל לבטל את הגזר דין.

ה' אלקים אתה החלות וגו' (ג'. כ"ד)

פירש רש"י רחום בדין. והיינו דה' זה מידת הרחמים, ואלקים זה מידת הדין, והרמב"ן כתב דכאן כתוב אלקים לא ככתבו, אלא ביו"ד ה"א, וא"כ שניהם זה מידת הרחמים.

הגר"י יסד בהא דאיתא בקידושין (דף עא.) כתיב (שמות ג'. ט"ו) זה שמי וכתב זה זכרי, אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"י ונקרא באל"ף דל"ת, ויסד הגר"י דמה שקוראים את השם הויה באדנות א"י כשאר קרי וכתב, אלא צורת הקריאה של ההויה זה אדנות, ונפק"מ בזה דבקרי וכתב אולי אפשר לקרא בע"פ, כיון שממילא אינו קורא מה שכתב, משא"כ בקריאה של אדנות כיון שכך הוא קריאת ההויה צריך לקרוא מתוך הכתב, [וע"פ זה ביאר מה שהביא הרמב"ם (פ"ב מע"ז הל"ז) מחלוקת לגבי מברך את ה' האם חייב גם בשם אדנות, וביאר דנחלקו בזה דאם הקריאה של ההויה היא אדנות, הוא רק כשקוראים בתורה שכך דינו לקרות, אבל במברך את ה' הרי הקריאה היא לפי הכתב, או דאין לחלק בזה].

ומעתה יש לדון כשכתוב הו"י וקוראים אלקים, האם ג"כ זהו קריאת ההו"י או דהוי קרי וכתב, וי"ל דרש"י סבר דהוי קרי וכתב, ולכן סובר רש"י דהוי מידת הדין.

ההר הטוב הזה והלבנון (ג'. כ"ה)

פירש רש"י ההר הטוב הזה זה ירושלים, והלבנון זה בית המקדש ע"כ. בתוספתא (ברכות פ"א ה"ז) כתוב אין השכינה חוזרת עד שתעשה הר שנאמר ההר הטוב הזה והלבנון, וביאר הגר"י דזה דין שבית המקדש יהיה בהר, ולכן אין השכינה חוזרת עד שיהיה הר, וזה מה שכתוב (תענית דף כט.) שחרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל, דרצה שלא יהיה הר דאין השכינה חוזרת, וזה מה שאומרים בזמירות [בדרור יקרא] אלקים תן במדבר הר, דיהיה הר ויבנה בית המקדש ותחזור השכינה, וכתב הגר"י דגם במשכן היה דין שיהיה הר, וזהו מה שאמרו דתן ואבירם לא נעלה, והוסיף דזה מה שאמר הנביא ישעיה [בהפטר] כל גיא ינשא, והיינו שיהיה הר, ואז יהיה בית המקדש.

ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי (ג'. כ"ו)

המהרי"ל דיסקין ביאר שמה רבינו אמר דהקב"ה קראו עבד, [כמו שכתוב בפרשת בהעלותך (וי"ב ח.)] "וומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה", והדין בעבד שאם אומר אהבתי את אדוני וכו' אינו יוצא חופשי, ולכן אמר שרצה להמשיך להיות עבד, וע"ז

אמר לו הקב"ה אל תוסף, דבעבד דרשינן (קידושין דף כב.) ואם אמר יאמר העבד (שמות כ"א. ה') עד שיאמר וישנה, ואמר לו הקב"ה שלא יוסיף, והיינו שלא יאמר וישנה.

ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וגו' (ג'. כ"ז)

צ"ב סדר רוחות השמים שכתוב כאן, ועוד מהו מזרחה, דאם מזרח להיכן שעמד, לא הוי ארץ ישראל, [דהרי משה עמד במזרח ארץ ישראל], ואולי היינו מזרח דארץ ישראל, וצ"ע.

וצו את יהושע וחזקו ואמצהו (ג'. כ"ח)

ידוע מה שכתב הרמב"ם (בהקדמה לפהמ"ש) דנבואה לרעה יכולה להתבטל, אבל נבואה לטובה אינה יכולה להתבטל, וע"פ זה ביאר הגר"י מה שכתוב כאן כי לא תעבור את הירדן הזה וצו את יהושע וגו', דכיון דליהושע הוי נבואה לטובה, א"כ אינה יכולה להתבטל, וכע"ז ביאר מה שאמר שמואל לשאול (שמואל א' ט"ו. כ"ח-כ"ט) קרע ה' מלכותך מעליך ונתנה לרעך הטוב ממך, וגם נצח ישראל לא ישקר, דכיון דלדוד הוי נבואה לטובה, א"כ אינה יכולה להתבטל, [ויל"ע דלכא' בתורה אין חילוק בין לטובה ולרעה, וי"ל לפי דברי הגר"א (הובא בריש פ"י דברים) דספר דברים הוא נבואת משה, לכך חשיב כשאר נבואות – (הגר"מ שטיבל)].

לא תספו (ד'. ב')

פירש רש"י כגון חמש פרשיות בתפילין חמשה מינין בלולב וחמש ציציות. תוס' בר"ה (דף כח: ד"ה ומנא) הקשו במה שאנו מוסיפים תקיעות בר"ה כדי לערבב את השטן מדוע לא הוי בל תוסיף, והרי כל היום זמנה דאי איתרמי להו ציבורא אחרינא תוקע להם, [וכדאיתא בגמ' שם גבי ברכת כהנים], והוסיפו תוס' ועוד דאפילו לאו זמניה, כיון דמתכוין לשם מצוה עובר משום בל תוסיף, דמסיק רבא בסמוך לעבור שלא בזמנו בעי כוונה. והקשה הגרעק"א דמה שנקטו תוס' דכשמכוין לערבב את השטן ג"כ חשיב כוונה, א"כ כיצד יושבים בסוכה בשמיני [בחול"ל] דהוא ספק שביעי, והא הוי בל תוסיף.

ונראה לחלק דבתקיעות מה שתוקע כדי לערבב את השטן, התקנה היא להוסיף על התקיעות של החיוב, שפיר נקטו תוס' דיש בזה בל תוסיף, משא"כ ביושב בשמיני בסוכה דעושה כן רק כדי לצאת מהספק, ולא מכיון כלל להוסיף, להכי לא חשיב בל תוסיף.

והנה מסקנת התוס' שם שאין בל תוסיף כשמקיים מצוה ב' פעמים, וצ"ע מהא דאיתא בעירובין (דף צה:) דחלוש ב' תפילין של ראש בבית אחת עובר בבל תוסיף, מבואר דכשמקיים מצוה ב' פעמים עובר בבל תוסיף, וצ"ע.

לא תספו על הדבר אשר אנכי וכו' עיניכם הראות וגו' (ד'. ב' ג')

הגר"ח שמואלביץ ביאר את סמיכות הפסוקים, דהעבודה זרה של בעל פעור הוא דאין שום הגבלה על האדם, וע"ז באה התורה לומר לא תוסיפו ולא תגרעו, דאם קצת פורצים את הגדר בסוף אפשר להגיע למצב שאין גבולות כמו בעל פעור.

ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלוקי (ד'. ה')

בבכורות (דף כט.) ילפינן מהכא דתורה שבע"פ אסור ללמדה בשכר, דמה אני בחנם אף אתם בחנם, והנה הרמב"ם (פ"א מת"ת הל"ז) כתב דאם לא מצא מי שילמדנו בחנם ילמד בשכר, ומקשים כיצד מותר ללמוד בשכר, והרי עובר בלפני עור שמכשיל את המלמד ללמדו בשכר.

וידוע שהרב מפונביץ' זצ"ל ביאר בשם בנו ז"ל דיש מצוה ללמד תורה בחנם, ואם מלמד בשכר לא קיים את המצוה ללמד בחנם, ואם לא ילמד כלל ג"כ לא קיים את המצוה ללמד בחנם, וא"כ

עדיף ללמוד בשכר מאשר לא ילמד כלל, דעכ"פ יקיים מצוה לימוד תורה, והלה בין כך עובר והוא לא מכשילו. אמנם בדעת הרמב"ם מבואר שהוא איסור ליטול שכר על דברי תורה, וכלשון הרמב"ם "איסור ללמד בשכר", ויש ראייה לזה דמבואר בנדרים (דף ל"ז) דיש איסור ללמד נשים בשכר, ואע"פ שאינם חייבות במצות תלמוד תורה [ועיין בקר"א שעמד בזה], והביאור בזה דיש איסור לעשות עסק ופרנסה מתלמוד תורה, גם כשהוא לא מצווה ללמד, ועדיין קשה כיצד מותר ללמוד בשכר, והרי מכשיל את מלמדו ועובר בלפני עור, וצ"ע. ומרן הגר"ד לנדו שליט"א הסתפק האם בלימוד ע"י כתב אפשר ליטול שכר, ואולי כיון שיכול ליטול את ההוצאות יכול ליטול יותר.

ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו' (ד. ו.)

פירש רש"י בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים, ובגמ' בשבת (דף עה.) מבואר דזה הולך על קידוש החודש ועיבור השנים, והביאור דהגויים אינם מבינים במצוות, ולכן הגויים רואים את החכמה של ישראל בקידוש החודש ועיבור השנה, שזה חכמה שגם הם מבינים, ושמעתי לבאר ע"פ זה מה שכתוב במגילת אסתר (א. י"ג) ויאמר המלך לחכמים יודעי העיתים, ואמרינן (מגילה דף יב:) מאן חכמים רבנן שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים, וצ"ב מה השייכות בין מה שהם יודעי עיתים שהם בקיאים בקידוש החודש ועיבור השנים, למה ששאל אותם, ולפי מה שנתבאר הכוונה שמהיכן ידע שהם חכמים, היינו ממה שהם יודעי עיתים, ולכן התייעץ איתם מה לעשות.

כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרבים אליו כה' אלוהינו בכל קראנו אליו (ד. ז.)

הגרי"ז ביאר דאיתא ביבמות (דף מט:) דקראוהו בהיותו קרוב היינו בעשרת ימי תשובה, וה"מ ביחיד אבל בציבור הקב"ה תמיד קרוב, וזה הביאור בפסוק כי מי גוי גדול וגו', דרק בכלל ישראל שייך ציבור, ולכן שייך לומר בכל קראנו אליו, משא"כ בשאר אומות העולם שאין להם דין ציבור.

ועוד הוסיף לבאר דלישראל יש ברית של י"ג מידות שאינם חוזרות ריקם, משא"כ בשאר האומות, וזה הכוונה בכל קראנו אליו והיינו ע"י י"ג מדות, וכתב עוד דאפשר דהא דיי"ג מידות שייך רק בציבור, דכתוב (ר"ה דף יז:) שהקב"ה נתעטף כשליח ציבור, ולכן רק בישראל ששייך ציבור שייך ברית של י"ג מידות, [וזה כהביאור הראשון].

רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים וגו' (ד. ט.)
כתוב בגמ' (ב"מ דף פה.) שרבי זירא כשעלה לארץ ישראל התפלל שישתכח ממנו כל מה שלמד בבבל, ולכא"י צ"ב איך מותר הרי כתוב השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח.

כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן (ד. כ"ב)
פירש רש"י מאחר שמת מהיכן יעבור, אלא אף עצמותי אינם עוברים. ולפ"ז צ"ב המשך הפסוק ואתם עוברים, ואולי הפשט דהא לקחו עמם את עצמות השבטים, וממילא הכוונה דעצמות השבטים עוברים, וצ"ע.

שמור את יום השבת וגו' וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך וגו' (ה. י"ב ט"ו)

כאן מבואר דהשבת היא זכר ליציאת מצרים, ובפרשת יתרו (שמות כ. ז') כתוב זכור את יום השבת לקדשו וגו', כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, מבואר דהשבת זכר למעשה בראשית וזכר ליציאת מצרים, ועיין פירוש רש"י, ובמשך חכמה ביאר מדוע זכר למעשה בראשית נאמר בלשון זכירה, וזכר ליציאת מצרים נאמר בלשון שמירה, ויסוד הדברים הוא דעיקר

מציאות השבת הוא זכר למעשה בראשית וזהו הזכירה, ומה שישראל נצטוו עליה שלא לעשות מלאכה הוא זכר ליציאת מצרים, שע"י זה נהיו עבדים להקב"ה, ועיין עוד בהקדמת חוט שני [להלכות שבת] מה שכתב בזה. ולפ"ז שמעתי לבאר מה שאומרים בקידוש, ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית תחילה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים, דרק השבת היא זכר למעשה בראשית, משא"כ זכר ליציאת מצרים הוא בכל המועדים, אלא דשבת היא תחילה למקראי קודש.

ועוד יש לבאר ע"פ זה הא דאיתא בנדרים (דף עח:) דשבת אין צריכה קידוש, משא"כ המועדים כתוב תקראו אותם, והביאור דשבת היא זכר למעשה בראשית ולכן לא שייך שכלל ישראל יקדשו אותה, דהשבת קדמה לישראל ואינה תלויה בהם אלא מתנה שניתנה להם כמו שביאר במשך חכמה בארוכה, משא"כ המועדים שהם זכר ליציאת מצרים שעם ישראל יצא ממצרים, בזה כתוב תקראו אותם שבני ישראל יקדשו, ויתכן לפ"ז שהס"ד דגם שבת צריכה קידוש ביי"ד היינו משום דבשבת יש גם זכר ליציאת מצרים, וא"כ זה שייך לבני ישראל, אלא דמ"מ אין צריכה קידוש כיון דזכור ושמור בדבור אחד נאמרו, ולכן שבת בראשית אינה צריכה קידוש ביי"ד.

לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וגו' (ה. י"ד)

האבני נזר (או"ח סי' מ"ה) דן האם בשתי בהמות שייך דין שנים שעשאוה פטורים, ובאבי עזרי (פ"כ משבת הל"ו) כתב דבשבת בהמתו לא שייך דין שנים שעשאוה, ויסוד הנידון בזה הוא בגדר איסור שביתת בהמתו, האם האיסור הוא עליו שהבהמות ישבתו, וא"כ לא שייך בזה פטור שנים שעשו, או שזה דין על הבהמות שישבתו, ואולי יש להוכיח דהגמ' בשבת (דף קג:) דנה באדם שעשה מלאכה עם בהמה, ולכא"י זה לא גרע משתי בהמות, אך באמת לענין כלאים ילפינן שור שור משבת ומ"מ מבואר בגמ' (ב"ק דף נד:) דאדם לא הוקש לבהמה ומותר לחרוש באדם ושור, ועוד י"ל דהתם מייירי שהבהמה עקרה ולא עשתה הנחה והאדם עשה הנחה, וצ"ע.

אשר אנכי מצוך היום (ו. ו.)

פירש רש"י לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה, אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה ע"כ. והיינו שצריך לראות כל יום כאילו הגיע כתב מהקב"ה, ואומר לקיים את התורה, ואומרים בשם מרן הגר"ח זיע"א שלא הפשט רק שהתורה מתחדשת כל יום, אלא גם אצל האדם כל יום זה מצב חדש, וכל יום יש שאלות חדשות ופעם צריך לנהוג כך ופעם כך, וכע"ז ביאר הגרי"ז על הפסוק (י. י"ב) ועתה ישראל מה ה' אלוהיך שואל מעמך, היינו שצריך אדם לחשוב כל יום מה חובתו עתה.

ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך (ו. ז.)

בסוכה (דף כה.) יליף דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, מדאמר קרא בשבתך בביתך עי"ש, ובכתובות (דף יז.) איתא דמבטלין תלמוד תורה להוצאת המת וכו', ומבואר דלענין תלמוד תורה לא אמרינן דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, והטעם בזה כתב המאירי (ברכות דף יא.) בשם הירושלמי (שם פ"א ה"ב) דמצות תלמוד תורה היא ללמוד ע"מ לקיים, ולכן אין בזה דין עוסק במצוה פטור מן המצוה.

ובאור שמח (פ"א מת"ת הל"ב) כתב טעם אחר, דכיון דמצות תלמוד תורה אין לזה קצבה ושיעור, ומצוה שאין לה קצבה ושיעור אין בזה דין עוסק במצוה פטור מן המצוה, וכמו מצות אהבת ה' ויראת ה' דכל אחד מחייב בהן כפי יכולתו וכוחו, ומצוות הללו אינן דוחות מצוה השוה לכולם, [ועי"ע מש"כ לעיל בפרשת ויחן].

ברכת מזל טוב נשגר קדם רבינו ראש הישיבה שליט"א

לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בנו החתן המופלג ידידינו הרב אברהם שליט"א

יה"ר שיזכו לבנות בית נאמן בישראל ולרוות רוב נחת מכל יוצ"ח, זרע קודש ברך ה'

לתרומות והערות ולקבלת הגיליון 0556777668 ובמייל - RS244244@gmail.com